

A fiatalok elleni büntetőeljárás sajátosságai, különös tekintettel a közvetítői eljárásra

Szatmári Krisztina

Bűnügyi szakirány

III/3. szakasz

2012.

Konzulens: dr. Budaházi Árpád r. főhadnagy

Tartalom

I.	Bevezető gondolatok.....	4
II.	A fiatalkori bűnözés jellegzetességei.....	6
1.	A büntetőjogi felelősség korhatárának alakulása hazánkban.....	6
2.	Kriminológiai aspektusok.....	7
III.	A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás, mint külön eljárás.....	10
1.	A fiatalkorúakra vonatkozó általános megállapítások.....	10
1.1	Külön eljárás, mint a megkülönböztetett figyelem kifejeződése.....	10
1.2	Az eljárás alkalmazhatósága	11
1.3	Az eljárás célja.....	13
2.	A büntetőeljárás alanyai.....	14
2.1	A terhelt	14
2.2	A védő	15
2.3	A törvényes képviselő.....	17
2.4	Az eseti gondnok és a gondozó	20
2.5	Az ügyész.....	22
2.6	A bíróság	24
3.	Specifikumok a nyomozás során	25
3.1	Sajátos bizonyítási eszközök	25
3.2	A kényszerintézkedések és a szankciók sajátosságai.....	27
IV.	A közvetítői eljárás a fiatalkorúak ügyeiben.....	32
1.	Fejlődés a kárjótételtől a mediációig.....	32
1.1	Világtörténeti áttekintés.....	32
1.2	A magyar jogfejlődés	33
2.	A jelenlegi hazai szabályozás nemzetközi háttere	34
3.	A közvetítői eljárás szabályai fiatalkorú terhelt esetén.....	37
3.1	A közvetítői eljárás megindulásának feltételei	38
3.2	A közvetítői eljárás menete a jogszabályok tükrében	40
3.3	A közvetítői eljárás befejeződése és következményei.....	41
3.4	Szervezeti háttér és a közvetítő személye	43
V.	A magyar joggyakorlat tapasztalatai	47
1.	Rendőrségi eljárás	47
1.1	Az eljárás gyakorlata.....	47
1.2	Kritikus pontok a rendőrség eljárásában	48

2.	Ügyészési szakasz	49
2.1	Az eljárás menete	49
2.2	Kritikus pontok az ügyészési eljárásban.....	50
3.	A bírósági szak kritikus pontjai és a bíróság állásfoglalása	51
VI.	A nemzetközi szintér jellemzői.....	52
1.	A német és osztrák szabályozás	54
2.	Az angol jogrendszer sajátosságai.....	55
3.	A francia szabályozás.....	57
4.	Az Amerikai Egyesült Államok joggyakorlata	58
5.	A nemzetközi tapasztalatok hazai alkalmazásának lehetősége	59
VII.	Összegzés és konklúzió	61

I. Bevezető gondolatok

A közvetítői eljárás a helyreállító igazságszolgáltatás eszköze, mely a bűncselekményt, mint sajátos konfliktust kívánja kezelni. Szemléletének középpontjában az áll, hogy bűncselekmény előtti állapotot visszaállítsa és az elkövetőket felelősségvállalásra ösztönözze, s ezáltal elősegítse a sértett kárának megtérülését, valamint a normaszegő személy rehabilitációját, reintegrációját az őt körülvevő közösségbe. A helyreállító igazságszolgáltatás központi gondolata a diverzió, a bírói útról történő elterelés, s ezáltal a konfliktus kommunikációval történő megoldása. Ennek során kiemelt hangsúlyt kell fektetni arra, hogy az elkövető és a sértett közvetlenül is részt vegyenek a megoldás kidolgozásában.

2007. január 1-én lépett hatályba a büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló törvényünk, mely a 2006. évi CXXIII. számot viseli. Mivel a magyar büntetőjogban a közvetítésnek igen kevés előzménye volt, a törvény megalkotásához számos európai és nemzetközi joganyag feldolgozásán keresztül vezetett az út. A törvény célja, hogy a magyar büntetőjogi rendszerbe olyan új, Európa számos országában alkalmazott megoldást vezessen be, mely a bűncselekménnyel okozott konfliktus kezelésére a sértett és az elkövető közös megegyezésén alapuló, önkéntes megállapodást használja fel. Alkalmazására akkor kerül sor, ha a sértettnek nyújtandó jóvátétel prioritást élvez az állam büntetőigényével és a gyanúsított nevelésével szemben is.

Mivel a büntetőeljárási törvényünk a fiatalkorúak számára is lehetővé teszi a közvetítői eljárás alkalmazását, felmerül a kérdés: milyen mérce alapján lehet dönteni a sértettnek nyújtandó jóvátétel prioritása és a fiatalkorú nevelésének elsődlegessége között. A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás számos speciális rendelkezése nem minden esetben korrelál a sértett jóvátételével, így azt kell megvizsgálni, hogy a két eljárás mikor és hogyan alkalmazható együttesen eredményesen. Kutatásaim során a szakirodalom feldolgozásával kívántam az elméleti alapokat lefektetni a dolgozat megírásához, ezen kívül pedig több olyan gyakorlati szakemberrel készítettem interjút, akik mind a fiatalkorúak büntetőeljárásának sajátos ismérveit, mind a közvetítői eljárás feltételrendszerét ismerik és alkalmazzák. Ezek során azt tapasztaltam, hogy a fiatalkorúak ügyei kapcsán a közvetítői eljárás gyakorlatának kimunkálása nem zökkenőmentes, ezért

témába mélyebbre hatolva tárom fel ennek okait és dolgozok ki megoldási javaslatokat. Vizsgálódásaim során szükségesnek tartottam annak tanulmányozását is, hogy az ugyanolyan, Európai Unió és ENSZ által meghatározott célok megvalósítására Magyarországon kívül hogyan került sor, hiszen ezek konstruktív hatással lehetnek a hazai a dilemmák feloldására. Kutatásaim során, minél inkább elmélyültem a téma rejtelmeiben, annál inkább vált egyértelművé számomra, hogy a kérdéskör további kutatásra érdemes, és további kutatásra szorul.

Dolgozatom első felében a fiatalkori bűnözés általános tendenciáinak ismertetését követően a fiatalkorúak elleni büntetőeljárás jellemzőit mutatom be, különösen a nyomozó hatóságok és ügyészségek tekintetében relevanciával bíró sajátosságokra kitérve. Miután az olvasó átfogó képet kap e külön eljárás speciális jellegéről, a dolgozat másik felében a közvetítői eljárás ismertetésére kerül sor. Ennek során kitérek arra, hogy miként került törvénybefoglalásra ez az új jogintézmény Magyarországon, s ennek milyen jogi előzményei voltak a nemzetközi szintén. Az eljárás gyakorlati megvalósulásáról a fiatalkorúakra vonatkozó specialitások kiemelésével adok áttekintést, s végső soron néhány európai és Európán kívüli állam joggyakorlatára térek ki.

II. A fiatalkori bűnözés jellegzetességei

1. A büntetőjogi felelősség korhatárának alakulása hazánkban

A hatályos Büntető Törvénykönyvünk, az 1978. évi IV. törvény VII. fejezetében foglalja össze a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezéseit, melyben a törvényalkotó meghatározza: „*Fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat még nem.*”¹

A fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények vizsgálata, a bűnelkövetővé válás folyamata és az ennek hátterében álló jelenségek megfigyelése már régóta foglalkoztatja a bűnügyi tudományok művelőit. A XVIII. század végén felismerték az összefüggést az életkor és bűnözés között. Először az 1792-es törvénytervezetben jelent meg az az elképzelés, hogy a 7. életévét be nem töltő gyermekekkel szemben ne lehessen bűnvádi eljárást kezdeményezni, s hogy a büntetés formáját az életkor függvényében állapítsák meg. Az 1851-es osztrák törvénykönyv külön szabályokat vezetett be a fiatalkorú bűnelkövetőkkel kapcsolatban,² majd a kiegyezést követően visszaállították a magyar joggyakorlatot és az 1878-as *Csemegi-kódexben* rendelkezéseket fogalmaztak meg a bűncselekmények 12-16 év közötti fiatal elkövetőivel szemben. A szankciók alkalmazását a belátási képesség meglététől, a bűnösség felismerésének képességétől tették függővé, továbbá megjelent a javítóintézeti nevelés szükségessége is.³ A büntetőjogi felelősséghez fűződő életkori határok szabályai elsőként az 1961. évi V. törvényben nyerték el a jelenleg is használatos formájukat: korábbi 12. életévet 14-re emelték, így a 14. életévüket betöltő fiatalokra 18 éves korukig speciális szabályok vonatkoztak abban az esetben, ha büntetőeljárás alá vonták őket.

Általánosságban - mintegy a dolgozat későbbi fejezeteinek vizsgálódását előrevetítve - elmondható, hogy a fiatalkorúakra nézve a felnőttekéhez képest enyhébb rendelkezések az irányadók, a megtorlás helyett a javítást, nevelést helyezik középpontba. Felmerül azonban, hogy a fiatalkori bűnözés problémájának megoldásához elegendő-e

¹ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

² Fiatalkorú alatt itt a 14-18 év közötti fiatalokat jelöli meg a törvény.

³ http://aszod-afi.hu/pdf/hegedus_judit_doktori.pdf Hegedűs Judit (2007): Fiatalkorú bűnelkövetők gyermekkorra és a javítóintézetben töltött éveik pedagógiai vizsgálata. Letöltve: 2012. február 11.

csupán a speciális szabályok alkalmazása, vagy a kriminalitás alakulásában szerepet játszó egyéb tényezőket is vizsgálódás alá kell vonni.⁴

Jelen dolgozat terjedelmét meghaladja ezen háttértényezők teljes körű elemzése, viszont a téma szempontjából elengedhetetlen áttekintést adni a fiatalkorúak speciális kriminológiai helyzetéről.

2. Kriminológiai aspektusok

A bűnözés és az életkor közötti viszonyrendszer elemzése, különösképpen a fiatalabb korosztályok és az általuk megvalósított bűnös magatartások vizsgálata, már régóta a kriminológia egyik jelentős témáját képezik. A kriminológia a társadalmi tudományok közé tartozó bűnügyi tudomány, határtudományként átfedései vannak a szociológiával és pszichológiával is.⁵ A fiatalkorúak tekintetében azt vizsgálja, melyek azok az *okok és körülmények*, melyek szerepet játszanak az elkövetővé válás folyamatában, mi motiválja a bűnös tetteket, milyen formában jelenik meg a deviáns viselkedés, s hogyan reagál erre a társadalom és a jogi intézményrendszer. Ezen tényezők vizsgálata azért szükséges a fiatal korosztályok tekintetében, mert csak a kiváltó okok ismeretében érthető meg és alkalmazható hatékonyan a büntetőjogban és a büntetőeljárásban alkalmazott speciális rendelkezések rendszere.

A személyiség fejlődésének sajátos szakasza a 14-18 év közötti kor,⁶ hiszen új impulzusok érik a gyermeket, változóban van értelmi, érzelmi állapota is. Az, hogy az új hatásokra hogyan reagál, milyen céljai keletkeznek, s ezeket milyen módon próbálja elérni, függ *tudati állapotától, neveltetésétől, a látott magatartásmintáktól és életkörülményeitől* is. Az a fiatalkorú, aki nem a társadalmi követelményekhez igazodó neveltetést kapott, hanem elhanyagolták, szükségletei kielégítése érdekében gyakran kerülhet szembe a társadalmi együttélés szabályaival, adott esetben a törvényeket is megsértheti.⁷

A kriminológia - több társadalomtudománnyal együtt - a gyermek személyiségfejlődése során az elsődleges szocializáció helyszínének a *családot* tekinti. A

⁴ Schwarczenberger Hanna: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatása. Belügyi Szemle 2011. 59. évf. 11. szám. 5-6 old.

⁵ Azonban nem hanyagolható el kapcsolata a büntetőjoggal, kriminalisztikával és a statisztikával sem.

⁶ Tágabb értelemben véve, kriminológiai szempontból nem csak a 14-18 év közötti korosztályt, hanem a 12-20 év közötti korosztályokat is vizsgálni kell, hiszen a személyiség fejlődése nem szűkíthető merev határok közé.

⁷ Schwarczenberger Hanna: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatása. Belügyi Szemle 2011. 59. évf. 11. szám. 7. old.

gyermek itt sajátítja el azokat a viselkedésmintákat, melyeket nagy valószínűséggel élete során ő is alkalmazni fog. A deviáns viselkedés indikátora lehet a szülő deviáns magatartása (pl. alkoholista, öngyilkos, kábítószer fogyasztó stb.), a sok konfliktus, a szülő érzelmi elutasítása, közömbös viszonyulása a gyerekhez, a bántalmazás, de a bűnözővé válás folyamatát erősíti fel a túl szigorú és a túl engedékeny családi légkör is (*diszfunkcionális család*).

A másodlagos szocializáció helyszínéként az *iskolát* tartjuk számon, első ízben itt kerül a gyermek olyan társas környezetbe, ahol teljesítménye és viselkedése értékelésre kerül. Az itt kialakuló státuszok, szerepek, a megélt kudarcélmények erősen hatnak a fiatal önképének alakulására, önismeretére. A kortársak könnyen kirekesztik a szokatlanul viselkedő, előnytelen külsővel rendelkező fiatalokat,⁸ s ha ezek kezeléséhez nincsen megfelelő eszköztára (olyan, amelyet a családjában elsajátított), ismét könnyen szembekerülhet a társadalmi együttélés szabályaival, s a *deviáns karrier* útjára lép.

Fontos tényezőként említhető a *baráti környezet* (kortárs csoportok) minősége. A meg nem értettség, a felnőtt társadalommal való szembehelyezkedés, az anómiás⁹ állapot gyakran vezet ahhoz, hogy a fiatal valamilyen *deviáns szubkultúrához* csatlakozik, mely nagyon gyakran az utolsó lépcsőfokot jelenti bűncselekmények elkövetése előtt. A deviáns szubkultúra üldözött és kitaszított egyének sorsközössége, akik kényszerhelyzetben találnak egymásra és általában szigorú hatalmi hierarchiába rendeződve működnek, hosszú távú tervek nélkül.¹⁰ Ilyen csoport tagjaként jóval nagyobb az esélye annak, hogy a fiatal személy bűnelkövetővé válik.

Figyelmet érdemel az előzőekhez képest talán csekélyebb jelentőségű, ám napjainkban egyre nagyobb teret nyerő, a fiatalokat egyre inkább presszionáló *média* hatása. Megfigyelhető ez időbeosztásukon, értékrendjükön, gondolkodásmódjukon, de ami a legnagyobb problémát jelenti: az erőszak fokozott szerepén. A statisztikák adataiból kitűnik: növekszik a fiatalkorúak által elkövetett erőszakos bűncselekmények száma, ami mögött joggal feltételezhetjük a média növekvő erőszak-ábrázolását. A média mellett

⁸ Solt Ágnes: A bűncselekmények fiatal tettesei. Magyar Rendészet 2004. 59. évf. 4. szám. 53. old.

⁹ Az *anómia* értékhiányos állapotot jelent. Fogalmát Durkheim vezette be a szociológiába devianciaelméletével. A modern társadalmakban megfigyelhető jelenség, amelyben a hagyományos értékek és normák fellazulnak, s helyettük nem keletkeznek újak, és a társadalmi bizonyos területén a társadalmi szabályok elveszítik befolyásukat az egyén viselkedésére. In: <http://www.kislexikon.hu/anomia.html> Letöltve: 2012. február 12.

¹⁰ Solt Ágnes: A bűncselekmények fiatal tettesei. Magyar Rendészet 2004. 59. évf. 4. szám 53. old.

értékközlővé vált, értékmérő pedig a pénz, siker, gazdagság, melyek megszerzéséért sok fiatal bármit képes megtenni.¹¹

Természetesen az előbbiekben ismertetett tényezőkön túl számos olyan fiatalkori viselkedést befolyásoló tényezőről lehetne beszámolni, melyek magyarázzák és indokolják a büntetőeljárás során alkalmazandó különleges szabályokat, jelen dolgozat terjedelmét azonban ez meghaladná, így csak a legfontosabbakra szorítkoztam.

¹¹ Schwarczenberger Hanna: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatása. Belügyi Szemle 2011. 59. évf. 11. szám 10. old.

III. A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás, mint külön eljárás

1. A fiatalkorúakra vonatkozó általános megállapítások

1.1 Külön eljárás, mint a megkülönböztetett figyelem kifejeződése

A fentiekben említett megkülönböztetett figyelem a fiatalkorúakra vonatkozó büntető jogszabályokban már régóta megjelenik, kezdetben azonban nagyrészt a nemzeti törvényalkotás eredményeként. Ahogy szinte minden jogterületen, a büntető anyagi és eljárásjogi szabályozásra is jelentős hatással volt az Európai Unióhoz való csatlakozásunk, és az azt megelőző harmonizációs törekvések.

Jelen szabályozásunkra az *Európa Tanács R (2003) 20. számú ajánlása* gyakorolt befolyást, mely szerint a fiatalkorú elkövetőkkel szemben „más elbánást” kell alkalmazni, s a felnőttektől különböző igazságszolgáltatási rendszert kell kialakítani. Ez viszont nem csupán az enyhébb szankciók alkalmazását kell, hogy jelentse, hanem biztosítani kell a bűncselekmény tárgyi súlyához, az elkövető értelmi, erkölcsi fejlettségéhez igazodó differenciált jogkövetkezményeket. Az ajánlás értelmében előnyt kell adni a *diverziós megoldásoknak*,¹² a jóvátételnek, a konfliktusok rendezésének és feloldásának,¹³ emellett azt is hangsúlyozza, hogy fokozott együttműködést kell kialakítani a fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerének intézményei és a fiatal korosztályok devianciával foglalkozó gyermekvédelmi, gyermekjóléti és egyéb szociális, oktatási intézményei között.¹⁴

Hatályos büntetőeljárási törvényünk az Ötödik Részében szabályozza a külön eljárásokra vonatkozó rendelkezéseket. Ezek lényege az, hogy a hatóságok az általános szabályok alapján, az ebben a részben meghatározott specialitások szerint döntenek arról, hogy a megtörtént esemény vagy cselekmény bűncselekmény-e, és ha igen, ki az elkövetője, és milyen jogkövetkezmények alkalmazandók. Ezen eljárások több szempont

¹² A büntetőeljárás lefolytatásától eltekintő eljárások, mint pl. közvetítői eljárás, vádemelés elhalasztása, elterelés.

¹³ Katonáné Pehr Erika: A gyermekkorú elkövetőkkel való bánásmód gyermekvédelmi intézményei, gyermekkorú elkövetők a gyermekvédelemben. Kriminológiai Közlemények 65., Budapest, 2008. 20. old.

¹⁴ Katonáné Pehr Erika: A gyermekkorú elkövetőkkel való bánásmód gyermekvédelmi intézményei, gyermekkorú elkövetők a gyermekvédelemben. Kriminológiai Közlemények 65., Budapest, 2008. 22. old.

szerint is csoportosíthatók: az eljárás egyszerűsítését célzó,¹⁵ a bűncselekmények sajátos jellegéhez igazodó,¹⁶ valamint a terheltek személyi köréhez kötődő külön eljárások. Utóbbi csoportba tartozik többek között¹⁷ a fiatalkorúak elleni eljárás, melynek speciális szabályait az 1998.évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (továbbiakban Be.) a XXI. Fejezetében fekteti le.¹⁸

Több esetben előfordulhat, hogy a külön eljárások együttesen kerülnek alkalmazásra, viszont az kijelenthető, hogy a fiatalkorúak elleni büntetőeljárás kizárja a magánvádas eljárás, a katonai eljárás és a tárgyalásról lemondás lefolytatását, míg a bíróság elé állítás és a tárgyalás mellőzése szabályaival nem merül fel kizáró ok.¹⁹

1.2 Az eljárás alkalmazhatósága

Ahogy már a korábbiakban is kifejtésre került, Magyarországon a büntetőjogi felelősség két fontos korhatára a 14. és a 18. életév. Aki a 14. életévét nem töltötte be, gyermekkorúnak minősül, ami a Btk-ban megjelölt büntethetőséget kizáró ok, így a terhelttel szemben akkor sem indítható büntetőeljárás, ha az általa megvalósított magatartás bűncselekménynek minősül. Velük szemben a vagyonelkobzás és az elkobzás eseteit kivéve csak gyermekvédelmi intézkedések alkalmazhatók, melyeket külön törvény szabályoz (az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról, továbbiakban Gyvtv).²⁰

Az életkori határok vizsgálatánál mindig az vizsgálandó, hogy a bűncselekmény elkövetője az elkövetéskor hány éves volt (mindig az elkövetéskori életkor az irányadó). Ha az elkövetéskor a 14. életévét már betöltötte, de a 18-at még nem, vele szemben a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések alkalmazandók. Természetesen adódnak a gyakorlatban olyan esetek, melyek vizsgálatánál nehézkes lenne annak megállapítása, hogy az elkövetőt a gyermekkorúakra, a fiatalkorúakra, vagy a felnőttekre vonatkozó

¹⁵ Ezek: bíróság elé állítás, lemondás a tárgyalásról, a tárgyalás mellőzése, eljárás a távollévő terhelttel szemben.

¹⁶ Ide tartoznak a magánvádas eljárások.

¹⁷ Katonai büntetőeljárás, közjogi tisztség betöltésén vagy nemzetközi jogon alapuló mentességet élvező elkövetőkkel szembeni eljárás.

¹⁸ Természetesen más jogszabályok is tartalmaznak rendelkezéseket a fiatalkorúakra vonatkozóan, ezekről a későbbiek folyamán esik szó.

¹⁹ Bogár Péter: A fiatalkorúakra és gyermekkorúakra vonatkozó büntető eljárásjogi szabályok. Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005. 110-111. old.

²⁰ Ezek: védelembe vétel, ideiglenes hatályú elhelyezés, átmeneti nevelésbe vétel, tartós nevelésbe vétel, nevelési felügyelet.

előírások szerint kell-e felelősségre vonni. Ennek eldöntésére bírósági határozatok születtek:

- Ha a terhelt a bűncselekmény 18. születésnapján követi el (egészen 0 óra 0 perccig), rá a fiatakorúakra vonatkozó szabályok az irányadók, (BH 1987/267) s ugyanezen logika mentén kell megállapítani a 14. születésnapon elkövetett bűncselekmény esetén a büntetőjogi felelősséget.

Ezzel kapcsolatban említést érdemel, hogy amennyiben a bűncselekményt fiatakorúként követi el, de vele szemben az eljárás csak 18. születésnapja után indul meg, úgyszintén a fiatakorúakra vonatkozó szabályok alkalmazandók.²¹

- Amennyiben a fiatakorú házasságkötése révén nagykorúságot szerzett, vele szemben a fiatakorúakra vonatkozó büntetőeljárási szabályokat kell alkalmazni, hiszen a nagykorúság ebben az értelemben polgári jogi kategória. Annyi eltérés azonban van, hogy az eljárásban a törvényes képviselő nem vehet részt.²²
- A felnőttkorúakra vonatkozó rendelkezések szerint kell elbírálni a cselekményt, ha az elkövető több bűncselekményt valósított meg, s ezek egy részét fiatakorúként, másik részét felnőtt korúként követi el, s ezek bűnhalmazatban állnak, azaz egy eljárásban kerülnek elbírálásra. (BH 1986/397)
- Tartós és állapot-bűncselekmények esetén, ha az elkövetési idő átnyúlik az elkövető felnőttkorára is, nem a speciális szabályok alapján, hanem az általános rendelkezések szerint kell elbírálni. (BH 1981/272). Úgyszintén a folytatólagosan elkövetett bűncselekmények esetén, ha annak akár csak egy rész-cselekményét is felnőttkorúként valósítja meg, nem alkalmazható a külön eljárás. A büntetés kiszabása során enyhítő körülményként kell azonban értékelni, ha a bűncselekmények egy részét fiatakorúként követte el.²³
- Sajátos eset áll fenn abban az esetben, ha a bűncselekményt részben fiatakorúak, részben felnőtt korúak együttesen követték el. Ilyen esetekben „csonka” fiatakorúak elleni eljárásról van szó: a fiatakorú vádlottaknál a fiatakorúakra, míg a felnőtteknél a rendes eljárás szabályait kell alkalmazni.²⁴

²¹ Dénes Veronika - Vaskuti András: A fiatakorúak büntető igazságszolgáltatása; a helyreállító szemlélet perspektívái. A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I. IRM, Budapest, 2009. 443. old.

²² Bögöly Gyula– Budaházi Árpád– Csányi Csaba – Sléder Judit: Büntetőeljárás-jog. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2010. 440. old.

²³ Bogár Péter: a Fiatakorúak elleni büntetőeljárás néhány speciális előírása. Tóth Mihály (szerk): Büntető eljárásjogi olvasókönyv. Budapest, Osiris Kiadó, 2003. 448. old.

²⁴ Schwarzenberger Hanna: A fiatakorúak büntető igazságszolgáltatása. Belügyi Szemle 2011. 59. évf. 11. szám. 14. old.

1.3 Az eljárás célja

A fiatalkorúak igazságszolgáltatása komplex jogterület, melynek speciális anyagi és eljárásjogi szabályait gyermekvédelmi intézkedések egészítik ki. Mind a hazai, mind az európai és nemzetközi joganyagok rögzítik az eltérő elbánás követelményét, melynek középpontjában a nevelési eszme és a felnőtt korúaktól elkülönülő igazságszolgáltatási rendszer áll.²⁵ Büntetőeljárás törvényünk általános érvénnyel rögzíti, hogy a fiatalkorúval szemben az eljárást életkori sajátosságainak figyelembevételével kell lefolytatni úgy, hogy az elősegítse a fiatalkorúnak a törvények iránti tiszteletét (447. §). Emellett a Btk. is megfogalmazza, hogy a fiatalkorúval szemben alkalmazott büntetés vagy intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjön, és a társadalom hasznos tagjává váljon (108. § (1)).

Ha Büntetőeljárás törvényből idézett törvényhelyet összehasonlítjuk a korábbi szabályozással, azt figyelhetjük meg, hogy tartalmilag többletet tartalmaz. A korábbi szabályozás azt írta elő, hogy az eljárást úgy kell lefolytatni, hogy az előmozdítsa a fiatalkorú helyes irányú fejlődését. Az új megfogalmazás (törvények iránti tiszteletre nevelés) azonban azt is jelenti, hogy a fiatalkorúval meg kell értetni, hogy mások jogainak megsértése következményekkel jár, s jogsértés esetén vele szemben szankciót alkalmaznak.²⁶ Erre azért van szükség, mert általánosságban véve a fiatalkorú személyisége kialakulatlan, élettapasztalata csekélyebb, pszichikai, lelki adottságai a felnőttekétől eltérőek, így a nevelési célt, speciális prevenciót, a tettarányosság helyett a tettest kell a középpontba állítani.²⁷

Annak érdekében, hogy a fentiekben megfogalmazott célok megvalósulhassanak, sajátos büntető igazságszolgáltatási rendszer működik, melynek szerves részét képezi a büntetőeljárás. Az alábbiakban azokat a specialitásokat tekintem át, melyek a fiatalkorúak elleni büntetőeljárás során eltérnek az általános rendelkezésektől.

²⁵ Schwarczenberger Hanna: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatása. Belügyi Szemle 2011. 59.évf. 11. szám. 14. old.

²⁶ Bogár Péter: A fiatalkorúakra és gyermekkorúakra vonatkozó büntető eljárásjogi szabályok. Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005. 118. old.

²⁷ Diós Erzsébet – Vaskuti András: Büntetőjog I. általános rész. Novissima Kiadó, Budapest, 2011. 198. old.

2. A büntetőeljárás alanyai

2.1 A terhelt

Maga a fiatalkorú terhelt az, akinek a személye megalapozza a külön eljárás alkalmazásának szükségességét. Az életkori határokról a korábbiakban már szó esett, ezért ebben a részben az eljárás tizennyolc év alatti résztvevőinek elnevezéséről kívánok szólni.

A különböző jogágak (polgári jog, közigazgatási jog, büntető jog) eltérő fogalmakat használnak a 18. életévüket be nem töltő személyek megnevezésére. A Be. és más olyan jogszabályok, melyek a büntetőeljárással vannak kapcsolatban és kiskorúakra vonatkozóan is tartalmazznak rendelkezéseket, egyaránt alkalmazandók azokra a kiskorúakra, akik terheltként, sértettként vagy tanúként vesznek részt az eljárásban.

Azt a kiskorút, aki elkövetőként szerepel az eljárásban, életkorától függően gyermekkorúnak, vagy fiatalkorúnak nevezzük. Minden más kiskorú résztvevőre (praktikusan a sértett és a tanú) ezt a két kifejezést használni nem lehet. Eszerint hibás az a gyakorlat, amikor a nyomozati iratokban, kihallgatási jegyzőkönyvekben és egyéb ügyészégi és bírósági határozatokban vagy a vádiratban a kiskorú sértettet vagy tanút gyermekkorúnak vagy fiatalkorúnak nevezik életkorától függően.²⁸

A terhelttel kapcsolatosan az eljárás speciális célja a nyomozati szakaszban csak akkor valósítható meg, ha a hatóság tagjai betartják az eljárási garanciákat és helyesen alkalmazzák a speciális anyagi és eljárásjogi szabályokat. Ehhez szükséges, bár a gyakorlatban sokszor nehezen megvalósítható, hogy a nyomozóhatóság tagjai birtokában legyenek a kellő pedagógiai és pszichológiai ismereteknek. Nem lehet a fiatalkorút megfélemlíteni vagy lekezelni, viszont nem szabad azt a benyomást kelteni sem, hogy a bűnös magatartása elfogadható és felelősségre vonás nélkül marad. Ehhez azonban különös figyelmet kell fordítani az eljárás időszerűségére. Kiemelt kérdés, hogy az eljárást késedelem nélkül, a lehető leggyorsabban folytassák le, hiszen ellenkező esetben nem csak eljárás sikeressége és az igazságszolgáltatás tekintélye kerülne veszélybe, hanem nevelő hatása sem érvényesül megfelelően.²⁹

²⁸ Bogár Péter: A fiatalkorúakra és gyermekkorúakra vonatkozó büntető eljárásjogi szabályok. In: Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005. 111-112. old.

²⁹ Schwarzenberger Hanna: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatása. Belügyi Szemle 2011. 59. évf. 11. szám. 16. old.

A terheltre és életkorára vonatkozó egyéb rendelkezések tekintetében a korábbiakban már kifejtésre kerültek a legfontosabbak, azonban számos egyéb joganyag tartalmaz rendelkezéseket a fiatalkorúakkal kapcsolatban. Lássuk ezek közül néhányat - egyelőre csak a felsorolás szintjén:

- 1997. évi XXXI. törvény a gyermek védelméről és a gyámügyi igazgatásról;
- 1995. évi CVII. törvény a büntetés-végrehajtási szervezetről;
- 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről;
- 34/1999. (II. 26.) Kormányrendelet a büntetőeljárásban résztvevők, valamint az eljárást folytató hatóság tagjai személyi védelme elrendelésének feltételeiről és végrehajtásának szabályairól;
- 149/1997. (IX. 10.) Kormányrendelet A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról;
- Stb.

2.2 A védő

A Be. az általános rendelkezései között kimondja, hogy védő részvétele kötelező az eljárás során abban az esetben, ha a törvény erről külön rendelkezik (46. § f) pont). Később, a fiatalkorúak elleni eljárásnál pedig kijelenti, hogy „a fiatalkorú elleni eljárásban védő részvétele kötelező” (450. §). Ha több ok alapozza meg a kötelező védelmet (pl. fiatalkorú terhelt fogva van), a kirendelő határozatban mindenképpen hivatkozni kell a Be. 450. §-ra, mivel ha a kötelező védelem egyéb indoka meg is szűnik, az életkor szerinti kirendelésnek nyilvánvalóan továbbra is helye van. Amennyiben a fiatalkorú terheltnek nincsen meghatalmazott védője, számára a nyomozó hatóság rendel ki védőt, melynek a gyanúsítás közlésével egyidejűleg, legkésőbb a gyanúsított első kihallgatásáig meg kell történnie. A kirendelő határozat ellen nincs helye panasznak és azt a védő sem utasíthatja vissza.

A védő jogait és kötelezettségeit illetően meg kell különböztetni a nyomozati szakaszt és a tárgyalási szakaszt. A nyomozati szakaszban a védő részvételére az általános szabályok az irányadóak, jelenléte így tulajdonképpen inkább csak lehetőség, mint kötelezettség, a megjelenés elmulasztása nem von maga után eljárásjogi szankciókat. A kötelező védelem tehát nem jelenti azt, hogy az eljárás során a védő jelenléte minden

eljárási cselekménynél mellőzhetetlen lenne.³⁰ Itt azonban kivételként meg kell említeni a nyomozási bíró által tartott ülést. A Be. 456. §-a szerint a vádirat benyújtása előtt a kényszerintézkedésekkel kapcsolatos eljárásban az ülés a védő távollétében nem tartható meg. Ezen felül a védő csak azoknál a nyomozati cselekményeknél lehet jelen, melyek esetén a törvény ezt lehetővé teszi számára. Ezekről a nyomozó hatóság köteles részére értesítést küldeni. Abban az esetben, ha ez az értesítés elmarad, a bizonyítás törvénysértő, ezért bizonyítékként nem vehető figyelembe.³¹ Ezek alapján jelenléti jogosultsága az alábbi eljárási cselekményekre terjed ki:

- A gyanúsított kihallgatásán és az ő részvételével tartott szembesítésen.
- A gyanúsított és a védő által indítványozott tanú kihallgatásán, valamint ennek a tanúnak a részvételével tartott szembesítésen. Ha ilyen tanú kihallgatását a törvényes képviselő indítványozza, ezen a védő nem lehet jelen, kivéve, ha együttesen nyújtják be az indítvány.
- Szakértő meghallgatásánál, szemlén, bizonyítási kísérleten és felismerésre bemutatáson. Ezek megtartásáról az értesítése kivételesen mellőzhető, ha ezt a nyomozási cselekmény sürgőssége indokolja.

Érdekes helyzet adódhat elő abban az esetben, ha az elkövetővel szemben olyan halmazatban lévő bűncselekmények miatt folyik az eljárás, melyek között van, amit fiatakorúként, illetve van, amit felnőttkorúként követett el. Alapesetben ilyenkor az általános szabályok alkalmazandók, melyek értelmében - a kötelező védelem egyéb eseteit kivéve - védő részvétele nem kötelező az eljárás során, így ha terhelt nem hatalmaz meg védőt, illetve nem is kéri kirendelését, az ügyben nem jár el védő. Ha azonban a felnőttkorában elkövetett bűncselekmény miatti nyomozást megszüntetik, és csak a fiatakorúként elkövetett bűncselekmény marad, a védőt haladéktalanul ki kell rendelni és gondoskodni arról, hogy a nyomozati anyagokat megismerje.³²

A nyomozati szakasszal ellentétben a bírósági eljárásban a kötelező védői részvétel jelenléti kötelezettséget is jelent. A védő részvétele nélkül megtartott elsőfokú tárgyalás, s az így hozott határozat, abszolút hatályon kívül helyezési okot eredményez.³³ A védő tehát

³⁰ Schwarczenberger Hanna: A fiatakorúak büntető igazságszolgáltatása. Belügyi Szemle 2011. 59. évf. 11. szám. 20. old

³¹ Bogár Péter: A fiatakorúak elleni büntetőeljárás néhány speciális előírása. Tóth Mihály (szerk.): Büntető eljárásjogi olvasókönyv. Budapest, Osiris Kiadó, 2003. 449-450. old.

³² Bogár Péter: A fiatakorúakra és gyermekkorúakra vonatkozó büntető eljárásjogi szabályok. Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005. 140-141. old.

³³ Böggöly Gyula – Budaházi Árpád – Csányi Csaba – Sléder Judit: Büntetőeljárás-jog. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2010. 440. old. 441. oldal

mind az elsőfokú, mind a fellebbviteli tárgyalás során köteles megjelenni, abban az esetben is, ha a fiatakorút egyébként nem terheli részvételi kötelezettség, mert arról őt csak értesítették.

Abban az esetben, ha a másodfokú eljárást a védő részvétele nélkül tartották meg, felülvizsgálati eljárás keretében a másodfokú határozatot hatályon kívül kell helyezni, s a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságot új eljárásra kell utasítani.

A részvételi kötelezettséget azonban nem lehet abszolút betartandó szabályként értelmezni, hiszen előfordulhat, hogy ez mind a védő, mind a terhelt esetén mellőzhető, vagy mellőzni kell:

- Amennyiben olyan tanú kihallgatására kerül sor, aki adatainak, lakcímének zárt kezelését kérte, erről a védő, a terhelt és a törvényes képviselő értesítését mellőzni kell (lakcím zárt kezelése esetén akkor, ha a tanút lakásán kell kihallgatni, pl. egészségügyi okok miatt). Amennyiben ehhez kapcsolódóan kérdést kívánnak feltenni, úgy a kihallgatást az előző módon, ismételten meg kell tartani.

- 14. életévét be nem töltött tanú kihallgatása esetén a vádlott és a védő értesítése mellőzhető, ha a kiküldött vagy megkeresett bíróság mérlegelési jogkörében így dönt.

- Ha fiatakorú és felnőtt vádlott elleni eljárás folyik, és a fiatakorúval szemben ismeretlen helyen tartózkodása miatt felfüggesztik az eljárást, a felnőtt vádlott vonatkozásában tartott tárgyaláson nem kötelező a védő részvétele, ám lehetősége van rá, hogy ezeken is jelen legyen.

- Nem terheli jelenléti kötelezettség a védőt kiküldött vagy megkeresett bírói eljárás során.

2.3 A törvényes képviselő

A terhelt érdekeinek fokozottabb védelme érdekében a Be. lehetővé teszi, hogy az eljárásban a terhelt törvényes képviselője is részt vegyen. A törvényes képviselő jogosítványai gyakorlatilag azonosak a védőével, mégsem védőként, hanem törvényes képviselőként vesz részt az eljárásban.³⁴ Részvételének jogi hátterét az 1952. évi IV. törvény (a házasságról, a családról és a gyámságról) adja, melynek 70. §-a kimondja: „A kiskorú gyermek szülői felügyelet vagy gyámság alatt áll.” A 71. § értelmében a szülői

³⁴ Bögöly Gyula – Budaházi Árpád – Csányi Csaba – Sléder Judit: Büntetőeljárás-jog. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2010. 441. old

felügyelet magában foglalja a gondozás, nevelés, vagyonkezelés, valamint a törvényes képviselő jogát és kötelességét, valamint a gyámnevezésnek és a gyámságból való kizárásnak a jogát.

A törvényes képviselő a szülői felügyelet fontos részét képezi, a Csjt. megfogalmazása szerint azt jelenti, hogy a szülőnek joga és kötelessége, hogy kiskorú gyermekét mind személyi, mind vagyoni ügyeiben képviselje. Látható tehát, hogy alapesetben törvényes képviselőként a szülők járhatnak el, amit együttesen kell megtenniük abban az esetben is, ha már nem élnek együtt. Amennyiben házasságukat felbontották, és a gyermeket valamelyik szülőnél elhelyezték, a felügyeletet ez a szülő gyakorolja, míg a másik szülő szülői felügyeleti joga szünetel. Ennek megállapításához vizsgálni kell a házasság felbontásáról, vagy a gyermek elhelyezéséről rendelkező bírósági ítéletet.

Problémát jelent, hogy a törvényes képviselő eljárásjogi helyzetét sem a Csjt., sem a Be. nem határozza meg, így a gyakorlatban eltérő értelmezések alakultak ki. Egyes nézetek szerint több törvényes képviselő esetén bármelyiküktől származó indítványt, panaszt, fellebbezést el kell bírálni. Egy másik vélekedés szerint az ilyen nyilatkozatokat úgy kell tekintetni, hogy a törvényes képviselő érdekei ellentétesek a fiatakorúéval, így eseti gondnok kirendelésének van helye. Egy harmadik felfogás szerint pedig az ellentétes nyilatkozatok közül azt kell érvényesnek tekinteni, mely a terheltre nézve objektíve kedvezőbb.³⁵ Álláspontom szerint a törvényes képviselő eljárásjogi helyzetét mindenképpen rögzíteni kellene a Be-ben vagy a Csjt-ben, ezáltal átláthatóbbá válna, hogy az eljárás során pontosan milyen jogai és kötelezettségei vannak, s az is megállapítást nyerne, hogy a fenti helyzet előállása esetén melyik verziót kell alkalmazni. Személy szerint azt a megoldást preferálom, mely szerint minden törvényes képviselőtől származó indítványt el kell bírálni, hiszen ezáltal minden a fiatakorút érintő kérdéstről mérlegelést követően döntenének.

A Csjt. szerint az a kiskorú, aki nem áll szülői felügyelet alatt, gyámság alá tartozik, s részére a gyámhivatal gyámot rendel ki. A gyám – törvény eltérő rendelkezése hiányában – a gyámság alatt állónak gondozója, vagyonának kezelője és törvényes képviselője, ezen túl jogaira és kötelezettségeire a szülői felügyeletet gyakorló szülő jogai és kötelezettségei az irányadóak. A gyám látja el a törvényes képviselőt:

- átmeneti vagy tartós elhelyezés esetén;

³⁵ Schwarczenberger Hanna: A fiatakorúak büntető igazságszolgáltatása. Belügyi Szemle 2011. 59. évf. 11. szám. 21. old

- családba fogadás esetén;
- akit ideiglenes hatállyal nevelőszülőnél vagy gyermekotthonban, illetve más bentlakásos intézményben helyeztek el, és szülője ellen a szülői felügyelet megszüntetése iránt per van folyamatban. Ebben az esetben gyám lehet a nevelőszülő, vagy a gyermekotthon vezetője.

A törvényes képviselő az ügy iratait a nyomozás befejezése után megtekintheti. A nyomozás során is megtekintheti az olyan eljárási cselekményekről készült iratokat, amelyeknél jelen lehetett, ezen túlmenően jelenléti, észrevételezési, felvilágosítás-kérési, indítványtételi valamint jogorvoslati jogára a védő jogai irányadóak (ez taxatív felsorolás, a védőt megillető egyéb jogok a törvényes képviselőt nem illetik meg). Az eljárási jogosultságok tekintetében tehát csekély eltéréssel a védő jogai az irányadóak, ezzel szemben a védő eljárási kötelezettségei (pl. megjelenési kötelezettség) a törvényes képviselőt nem terhelik,³⁶ s valóban a Be-ből hiányzik a törvényes képviselő kötelezettségeinek rögzítése is. Erre a problémára szintén megoldást jelenthetne, ha sor kerülne a törvényes képviselő eljárásjogi helyzetének rögzítésére (Be-ben vagy Csjt-ben).

Tekintettel arra, hogy a törvényes képviselő jogai nagyrészt megegyeznek a védő jogosítványaival, melyeket a Be. részletesen is kifejt általános rendelkezései között, a dolgozat terjedelmi korlátait figyelembe véve ezek részletes ismertetésére nem kerül sor. Tekintsük azonban át, hogy a törvényes képviselő jogai mennyiben térnek el a védő jogaitól:

- A törvényes képviselő védőt hatalmazhat meg. A védőnek nincs ilyen joga.
- Kérdésfeltételi joga nincs a kihallgatáson, de kérdések feltételét indítványozhatja.
- Felszólalási joga nincs, de élhet észrevételi indítvánnyal.
- Ellenőrzés nélkül nem beszélhet a fogva lévő fiatakorúval.
- Tárgyalás közben nem tanácskozhat a terhelttel és perbeszédet sem tarthat.

A törvényes képviselő addig áll fenn, míg a terhelt nagykorúvá nem válik. Igaz, hogy a büntetőeljárásban a házasságkötéssel szerzett nagykorúság nem jelenti a fiatakorúakra vonatkozó szabályok mellőzését, azonban azt eredményezi, hogy a törvényes képviselő jogosítványai ilyen esetben megszűnnek. Abban az esetben, ha a törvényes képviselő még a terhelt nagykorúvá válása előtt terjesztett elő jogorvoslatot, ezt akkor is el kell bírálni, ha időközben a terhelt nagykorúvá válik, vagy nagykorúságot szerez.

³⁶ Pápai-Tarr Ágnes: Fiatakorúak a magyar büntetőeljárásban.

<http://www.juridicaljournal.univagora.ro/download/pdf/41.pdf> Letöltés ideje: 2012. január 27.

A törvényes képviselő tehát alapestben a szülő. Amennyiben erre nincs mód, a gyám látja el a törvényes képviselőt, abban az esetben pedig, ha erre sincs más mód, állami gondozott esetén az intézet igazgatója.³⁷ Előfordulhat azonban olyan helyzet is, amikor a törvényes képviselőt az eseti gondnok látja el.

2.4 Az eseti gondnok és a gondozó

Az eseti gondnok gyakorlatilag a törvényes képviselő helyett jár el az eljárásban, ennek megfelelően jogosítványai is megegyeznek,³⁸ az eseti gondnok jogköre azonban csak azon ügyekre terjed ki, amelyekre kirendelése szól.³⁹ Eseti gondok kirendelésére a gyámhatóság jogosult, méghozzá a vádirat benyújtásáig az ügyész, azt követően a bíróság megkeresésére. A kirendelés okait a Be. taxatívén felsorolja:

- a) a törvényes képviselő a bűncselekményt a fiataalkorúval együtt követte el, illetőleg az érdekei a fiataalkorú érdekeivel egyébként ellentétesek,
- b) a törvényes képviselő a jogainak gyakorlásában akadályozva van,
- c) a fiataalkorúnak nincs törvényes képviselője, vagy nem állapítható meg, hogy ki a törvényes képviselője.

Az a) pont értelmében eseti gondnokot akkor kell kirendelni, ha a fiataalkorú mindkét szülőjével együtt követte el a bűncselekményt, azaz, ha valamelyik szülője elkövetőként nem szerepel, ő elláthatja a törvényes képviselőt.

Érdekellentét alatt kell értenünk, ha a fiataalkorú a törvényes képviselő sérelmére követi el a bűncselekményt, ha más okból peres eljárás van közöttük, ha a fiataalkorú kiskorú hozzátartozója sérelmére követi el a bűncselekményt, amellyel kapcsolatban a szülő látja el a kiskorú sértett törvénye felügyeletét is.

A b) pontban említett akadályoztatás általában akkor fordul elő, ha a törvényes képviselő hosszabb ideig tartózkodik külföldön, súlyos betegsége miatt, vagy letöltendő szabadságvesztés büntetése miatt nem tudja jogait gyakorolni.

A c) pont szerint előfordulhat, hogy a törvényes képviselő kiléte nem állapítható meg, illetve ilyen nincs. Ebben az esetben szintén eseti gondnok kirendeléséről kell határozni, az

³⁷ Bögöly Gyula – Budaházi Árpád – Csányi Csaba – Sléder Judit: Büntetőeljárás-jog. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2010. 441. old.

³⁸ Bogár Péter: A fiataalkorúak elleni büntetőeljárás néhány speciális előírása. Tóth Mihály (szerk.): Büntető eljárásjogi olvasókönyv. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 451. old.

³⁹ http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=95900004.TV 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről. Letöltve: 2012. február 21.

iratokból pedig ki kell tűnnie, hogy az eljáró hatóság mindent megtett a törvényes képviselőt biztosítása érdekében.⁴⁰

A gondozó személye általában megegyezik a törvényes képviselőével, viszont az sem kizárt, hogy két különböző személyről van szó, például ha a szülő akadályoztatva van a gondozás ellátásában. A gondozó tehát az a személy, aki fiatakorút tényleges neveli, ellátja. Amennyiben a fiatakorú nagykorúvá válik, gondozóként volt törvényes képviselője jár el. Jogosultságait ilyenkor nagyrészt elveszti, viszont a vádirat benyújtása előtt a kényszerintézkedésekkel kapcsolatos eljárásban az ülés időpontjáról értesíteni kell, valamint ezen az ülésen felszólalási jogosultsága is van. Az ügydöntő határozatot és a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedésről szóló határozatot vele is közölni kell, viszont ezen túlmenően iratmegtekintési és jogorvoslati jogosultsága már nincs.

A gondozóra vonatkozóan a büntetőeljárás törvény több helyen is tartalmaz rendelkezéseket, ezek azonban javarészt a kiskorú tanú esetében alkalmazandóak. Fontosnak tartom azonban, hogy ezen rendelkezéseket is éppúgy ismerje a jogalkalmazó, mint a XXI. Fejezetben foglaltakat, hiszen a gyakorlatban sokszor előfordul, hogy a fiatakorú az eljárás kezdetén még tanúként vesz részt a procedúrában, majd a bizonyítás eredményeként gyanúsításra kerül sor. Példaként a legfontosabbakat gyűjtöttem össze:

- A 68. § (2) bekezdése előírja, hogy a kiskorú idézéséről a gondozóját azzal a felhívással kell értesíteni, hogy a megjelenéséről gondoskodják. Ha a kiskorú a tizennegyedik életévét nem töltötte be, a gondozója útján kell idézni, illetve értesíteni. A kiskorú idézését és értesítését a törvényes képviselőjével is közölni kell.
- Amennyiben a fentiek szerint idézett kiskorú nem jelenik meg, és gondozója nem igazolja, hogy a kiskorú meg nem jelenésében vétlen, a gondozó rendbírsággal sújtható, és a meg nem jelenéssel okozott költség megtérítésére határozattal kötelezhető.
- A tizennyolcadik életévét be nem töltő, valamint a szellemi vagy egyéb állapota miatt a tanúvallomás megtagadásának jelentőségét korlátozottan felmérni képes tanú kihallgatásánál a tanú törvényes képviselője és gondozója jelen lehet.
- A gondozó kezdeményezheti kiskorú tanú kihallgatását az ügyésznél, akinek indítványára a nyomozási bíró a vádirat benyújtása előtt kihallgatja a tizennegyedik életévét be nem töltött tanút, amennyiben megalapozottan feltehető, hogy a tárgyaláson történő kihallgatása fejlődését károsan befolyásolná.

⁴⁰ Bogár Péter: A fiatakorúakra és gyermekkorúakra vonatkozó büntető eljárásjogi szabályok. In: Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005. 148. old.

2.5 Az ügyész

2.5.1 Általános szabályok

Az 1991. évi LXIV. számú a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló törvény 40. cikkében előírja, hogy bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy abban bűnösnek nyilvánított gyermeknek különleges bánásmódhoz van joga.⁴¹ Az Egyezmény a részes államok számára kötelességgé teszi, hogy az ilyen fiatalok számára különleges törvényeket és eljárásokat fogadjanak el, s különleges hatóságokat és intézményeket hozzanak létre.⁴² Ez az előírás a Be. rendelkezései szerint „csak” az ügyészségre és a bíróságra vonatkozik, a nyomozóhatósággal kapcsolatosan nem fogalmaz meg speciális elvárásokat.

A Be. 449. § (1) bekezdése szerint a fiatakorúak ügyében a felettes ügyész által kijelölt ügyész, vagyis a fiatakorúak ügyésze jár el. A kijelölt ügyész részvétele már az 1913.évi VII. tc. óta garanciális szabálynak számít, mely azt célozza, hogy a szakszerűség, az eredményesség és a speciális rendelkezések a gyakorlatban is érvényesülhessenek.⁴³ Ugyanezen cél érvényre juttatása érdekében mondja ki a törvényalkotó a (2) bekezdésben, hogy fiatakorúakkal szemben csak közvádra van helye büntetőeljárásnak, pótmagánvádló velük szemben nem léphet fel, így azon magatartások tekintetében, amelyek magánvádra üldözendők, az ügyész jár el. Ennek abban rejlik az indoka, hogy a sértetti vádképviselőtől nem várható el, hogy szem előtt tartsa a fiatakorú vádlott helyes irányú fejlődését, így a büntetőeljárás sajátos jellegével összeegyeztethetetlen lenne ez a jogintézmény. Erre nem csak azért van szükség, mert a sértett elfogult lehet, hanem azért is, mert nincs birtokában annak a szakértelemnek és speciális ismeretanyagnak, mellyel a fiatakorúak ügyésze rendelkezik,⁴⁴ s ilyenformán nem is tudná biztosítani a büntetőeljárás hatékonyságát.

⁴¹ Ennek célja, hogy előmozdítsa a személyiség méltósága és értéke iránti érzékének fejlesztését, erősítse a mások emberi jogai és alapvető szabadságai iránti tiszteletét, és figyelembe vegye korát, valamint a társadalomba való beilleszkedése és abban építő jellegű részvétele elősegítésének szükségességét.

⁴² http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99100064.TV 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről. Letöltve: 2012. február 21.

⁴³ Debreczeni Lilla: Szükséges-e külön büntető igazságszolgáltatás a fiatakorúaknak? Belügyi szemle 2011. 59. évf. 11. szám. 45. oldal.

⁴⁴ Schwarzenberger Hanna: A fiatakorúak büntető igazságszolgáltatása. Belügyi Szemle 2011. 59. évf. 11. szám. 19. old

A Be. a fiatalkorúak ügyészének feladatait nem fejti ki bővebben, a részletes szabályozás a 14/2003. (ÜK. 7.) legfőbb ügyész utasításban szerepel. Az utasítás szerint a gyermek- és ifjúságvédelmi ügyészi szakfeladatokat a fiatalkorúak ügyésze látja el. Az ügyészi szervezeten belül a fiatalkorúak ügyészének jogköre tekinthető a legsokoldalúbbnak, a legkomplexebbnek, hiszen tevékenysége nem csupán a vádemelés előtti tevékenységre és a bíróság előtti vádképviselőre korlátozódik, valójában – a korábbiakban leírtak szerint - gyermek- és ifjúságvédelmi szakfeladatokat lát el.⁴⁵

2.5.2 Hatásköri és illetékességi szabályok

A hatáskör és illetékesség tekintetében szintén speciális szabályokat kell irányadónak tekintenünk, melyeket a sokat módosított 14/2003. (ÜK.7.) LÜ utasítás (továbbiakban Utasítás) határoz meg. Eszerint A gyermek- és ifjúságvédelmi szakfeladatokat a Legfőbb Ügyészségen a legfőbb ügyész büntetőjogi szakágat irányító helyettesének közvetlenül alárendelt Gyermek- és Ifjúságvédelmi Önálló Osztály; a fellebbviteli főügyészségeken, a főügyészségeken, a főügyészségek székhelye szerinti helyi ügyészségeken (a fővárosban a kijelölt kerületi ügyészségen), valamint a nyomozó ügyészségeken ilyen elnevezésű szervezeti egységek vagy e feladattal megbízott ügyészek látják el. Az Önálló Osztály kivételével ezen szervezeti egységek és kijelölt ügyészek közvetlenül alárendeltek a büntetőjogi szakterületet irányító főügyész-helyettesnek, a városi vezető ügyésznek, illetve a nyomozó ügyészséget vezető ügyésznek.

A főügyészség székhelye szerinti helyi ügyészség, a kijelölt kerületi ügyészség, valamint a nyomozó ügyészség illetékessége a megye, illetve a főváros területére terjed ki.

Az Utasítás 3.§-e szerint a fiatalkorúak ügyészének hatáskörébe nemcsak a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények miatt indult büntetőügyek tartoznak, hanem a fiatalkorúak és felnőtt korúak összefüggő büntetőügyei (ún. vegyes büntetőügyek) és a gyermekkorúak ügyei, kivéve, ha azok kizárólag felnőtt korú ügyével állnak összefüggésben.

Az illetékesség tekintetében az előírás az, hogy a fiatalkorúak helyi bírósági hatáskörbe tartozó ügyében – Be. 30. §-ának (3) bekezdése alapján - kijelölt ügyészségként a főügyészség székhelyén lévő helyi ügyészség, a Fővárosi Főügyészség illetékességi

⁴⁵ Bogár Péter: A fiatalkorúakra és gyermekkorúakra vonatkozó büntető eljárásjogi szabályok. Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005. 129. old.

területén a Budapesti I. és XII. Kerületi Ügyészség, illetve a nyomozó ügyészség fiatalok ügyésze, míg megyei vagy fővárosi bírósági hatáskörbe tartozó ügyben a megyei (fővárosi) főügyészség, illetve a nyomozó ügyészség fiatalok ügyésze jár el. Felettes ügyészként a főügyészség székhelye szerinti helyi ügyészség, illetve a nyomozó ügyészség fiatalok ügyésze esetén a megyei (fővárosi) főügyészség fiatalok ügyésze jár el, akinek felettes ügyésze a Legfőbb Ügyészség Gyermek- és Ifjúságvédelmi Önálló Osztályáról kerül ki.

2.6 A bíróság

Dolgozatomban nem kívánom részletesen bemutatni a fiatalok büntetőeljárásának bírói szakaszát, hiszen ez meghaladná a meghatározott terjedelmi korlátokat, ám a teljesség kedvéért röviden mégis kitérnék az eljáró bíróság jellemzőire. Az általános eljáráshoz képest a legfontosabb különbség a bíróság összetételére vonatkozik: az első fokon eljáró tanács elnöke (egyesbíró), másodfokon és - a Kúriát kivéve - harmadfokon a tanács egyik tagja az Országos Bírósági Hivatal elnöke által kijelölt bíró. Fontos kiemelni, hogy az elsőfokú bíróságon a tanács⁴⁶ egyik ülnöke pedagógus, amire azért van szükség, hogy az eljárás speciális nevelési célját a bírósági szakaszban is biztosítsák oly módon, hogy egy fiatalokkal foglalkozó szakember is részt vesz az ítélet meghozatalában. A bírák Országos Bírósági Hivatal elnöke általi kiválasztása szintén azt a célt szolgálja, hogy a bírák is birtokában legyenek az ügyek elbírásához szükséges különleges ismereteknek. Az összetételre vonatkozó szabályok garanciális jellegűek, segítik a terhelt személyiségének helyes megítélését, ezáltal a legmegfelelőbb jogkövetkezmény kiválasztását.⁴⁷

Változás a korábbiakhoz képest, hogy a fiatalok ügyében korábban a helyi bíróság hatáskörébe tartozó ügyben a főváros területén a Pesti Központi Kerületi Bíróság, megyékben pedig a megyei bíróság székhelyén működő helyi bíróság járt el kizárólagos illetékességgel. Jelenleg azonban az a gyakorlat – legalábbis a főváros területén -, hogy az ügyek visszakerülnek a kerületi bíróságokhoz, akik lefolytatják az eljárást.

Abban az esetben, ha a fiatalok ügyével összefüggésben felnőtt korú vádlott is van, a fiatalok bírósága e vádlott ügyét is elbírálja.

⁴⁶ A Be. rendelkezései szerint tanács tagjai: egy hivatásos bíró és két ülnök. Tanácsban akkor jár el a bíróság, ha az adott bűncselekményre a törvény nyolc évi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztést rendel el.

⁴⁷ Schwarzenberger Hanna: A fiatalok büntető igazságszolgáltatása. Belügyi Szemle 2011. 59. évf. 11. szám. 18. old

3. Specifikumok a nyomozás során

3.1 Sajátos bizonyítási eszközök

Az eljárás sajátossága abban is megjelenik, hogy a bizonyítás általános szabályain túl, és a szabad bizonyítás elve mellett a Be. egyes bizonyítási eszközök beszerzését kötelezővé teszi, erre a Be. 78. § (1) ad felhatalmazást, mikor kijelenti, hogy a törvény egyes bizonyítási eszközök igénybevételét elrendelheti.

Itt elsőként azt kell megemlíteni, hogy a fiatalkorú életkorának bizonyításához közokirat szükséges. Ez főszabály szerint a személyazonosító igazolvány vagy útlevél – főként nem magyar állampolgár esetén -, viszont esetenként a születési anyakönyvi kivonat beszerzésére van szükség. Erre abban az esetben kerülhet sor, ha a fiatalkorúnak sem személyazonosító igazolványa, sem útlevele nincs, vagy az azokban foglalt adatok helyességére vonatkozóan kétség merül fel. Szintén be kell szerezni a születési anyakönyvi kivonatot, ha a fiatalkorú fogva tartását rendelik el, s ilyen esetben ezt az ügy irataihoz kell csatolni.⁴⁸ Ennek indoka, hogy a fogva lévő terhelt nem tarthatja magánál személyazonosító igazolványát a bírósági tárgyaláson, így életkorát a bíró csak a nyomozati iratokhoz csatolt születési anyakönyvi kivonat segítségével tudja megállapítani. Életkor bizonyítására más, közokiratnak minősülő személyazonosító okmány is elfogadható, pl. diákigazolvány (számának feltüntetésével). Abban az esetben, ha külföldi állampolgár fiatalkorút vonnak eljárás alá, és birtokában nincs személyazonosságot igazoló közokirat, életkorát vallomása alapján kell megállapítani. Ilyenkor, ha nincs a vallomását egyértelműen cáfoló bizonyíték, úgy az általa megjelölt életkort kell figyelembe venni, mert ez biztosítja a kedvezőbb elbírálást számára.⁴⁹

Szintén törvényi kötelezettség beszerezni a környezettanulmányt, mely tartalmazza a fiatalkorúról a közoktatásról szóló törvény felhatalmazása alapján az intézmény által nyilvántartott és kezelt adatokat vagy a munkahely által adott tájékoztatást. Az 1993. évi LXXIX. törvény (a közoktatásról) 2. melléklete tartalmazza a közoktatási intézmény által nyilvántartott és kezelt adatokat, melyekre a terjedelmi korlátok miatt nem kívánok most kitérni. Ezek az adatok ahhoz járulnak hozzá, hogy a fiatalkorú terhelt személyisége, és

⁴⁸ Bögöly Gyula – Budaházi Árpád – Csányi Csaba – Sléder Judit: Büntetőeljárás-jog. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2010. 442. old.

⁴⁹ Bogár Péter: A fiatalkorúakra és gyermekkorúakra vonatkozó büntető eljárásjogi szabályok. Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005. 151. old.

életkörülményei megismerhetővé váljanak, s a bíróság számára is fontos információkat szolgáltat a későbbi büntetéskiszabás során értékelendő körülményekről.⁵⁰ A környezettanulmány ezeken kívül tartalmazza a fiatalkorú személyiségére, életviszonyaira és életvitelére a cselekmény elkövetésekor jellemző és az azóta bekövetkezett változások adataira vonatkozó szakmai ténymegállapításokat.

A környezettanulmány beszerzésének szakszerűségét és objektivitását biztosítja, hogy a pártfogó felügyelők készítik el, akik a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Igazságügyi Szolgálatánál működnek, Budapesten ez Budapest Főváros Kormányhivatala Igazságügyi Szolgálat, vidéken a Megyei Kormányhivatalokhoz tartozó Igazságügyi Szolgálatok. Az elkészítéshez a terhelt lakóhelye szerint illetékes megyei szervet keresi meg a nyomozó hatóság, ahol az igazgató jelöli ki a konkrét pártfogó felügyelőt. Itt fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a környezettanulmány nem azonos a pártfogó felügyelői véleménnyel. A környezettanulmány csak a fiatalkorúak büntetőeljárásában alkalmazható speciális bizonyítási eszköz, míg a pártfogó felügyelői véleményt elkészítését minden bűnelkövető esetén előírhat az ügyészség vagy a bíróság. A Be. szerint a környezettanulmány beszerzéséhez a rendőrség segítségét is igénybe lehet venni, amire különösen akkor lehet szükség, ha a terhelt lakóhelyének megtekintése akadályokba ütközik. Mivel a lakhatási körülmények bemutatása is bizonyítandó ténynek minősül, ezek feltérképezéséhez szükséges a helyszín megtekintése, amit a rendőrség helyszíni szemle elrendelésekor biztosíthat.⁵¹

Garanciális szabályként jelenik meg a Be-ben, hogy a fiatalkorú terhelt vallomása poligráf alkalmazásával nem vizsgálható. Ennek indoka az, hogy életkori sajátosságai miatt nem várható el az, hogy felmérje döntése következményeit, viszont ha valamilyen ok folytán mégis sor kerülnek ilyen vizsgálatra, azt nem lehet bizonyítási eszközként figyelembe venni.

⁵⁰ Hólé Katalin - Kadlót Erzsébet (szerk): A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata. VI. kötet: A külön eljárások. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007. 61. old.

⁵¹ Bogár Péter: A fiatalkorúakra és gyermekkorúakra vonatkozó büntető eljárásjogi szabályok. Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005. 153. old.

3.2 A kényszerintézkedések és a szankciók sajátosságai

3.2.1 A Be. szabályrendszere

Büntetőeljárás törvényünk a Btk-val összhangban, azt kiegészítve tartalmaz előírásokat a kényszerintézkedésekkel kapcsolatban. A fiatalkorúakkal szemben ugyanazon kényszerintézkedések alkalmazhatók, mint a felnőttekkel szemben, ezek: őrizetbe vétel, előzetes letartóztatás, lakhelyelhagyási tilalom, házi őrizet, távoltartás, ideiglenes kényszergyógykezelés, úti okmányelvétele, házkutatás, motozás, lefoglalás, számítástechnikai rendszer útján rögzített adatok megőrzésére kötelezés, zár alá vétel.

Speciális előírásokat azonban csak az előzetes letartóztatással kapcsolatban fogalmaz meg a törvényalkotó, aminek oka abban rejlik, hogy ez tekinthető a legsúlyosabb kényszerintézkedésnek, mely alkalmazására még a bűnösség kimondása előtt kerül sor, s így különösen fontos, hogy csak a végső esetben és a lehető legrövidebb ideig kerüljön alkalmazásra sor.⁵² Első fontos megállapítás az lehet, hogy a fiatalkorú gyanúsított esetén az általános okok mellett⁵³ is csak akkor van helye ennek a kényszerintézkedésnek, ha ez a bűncselekmény különleges tárgyi súlyára tekintettel elengedhetetlen. A különleges tárgyi súly fogalmát azonban semmilyen jogszabály nem fogalmazza meg, így tulajdonképpen bírói mérlegelés kérdése, mely figyelembe veszi a bűncselekmény elkövetésének minden ismervét. Jellemzően kiemelkedő súlyú bűncselekménynek számítanak az élet elleni bűncselekmények, az emberrablás, a bűnszövetségben, üzletszerűen, sorozatban elkövetett betöréses lopások, rablások és a durva, nemi erkölcs elleni bűncselekmények, vagyis lényegében olyan bűncselekmények, melyek a Btk-ban megfogalmazott büntetési tételkeretnek a felső határát érik el. Előfordulhat azonban olyan eset is, hogy a fiatalkorú zsebtolvajlás miatt került előzetes letartóztatásba annak ellenére, hogy a büntetési tétel itt alacsony. Ennek indoka, hogy ezeknél az elkövetőknél általában a bűnöző életmódra törekvés figyelhető meg, tetteiket rendszerint szervezett valósítják meg, s soha nem alkalmi elkövetésről van szó.⁵⁴

⁵² 1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről.

⁵³ Ezen okok: szökés, elrejtőzés, szökés kísérlete, újabb büntetőeljárás megindulása, eljárás megghiúsulásának veszélye, bűncselekmény befejezésének vagy újabb bűncselekmény elkövetésének a veszélye.

⁵⁴ Bogár Péter: A fiatalkorúakra és gyermekkorúakra vonatkozó büntető eljárásjogi szabályok. Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005. 154. old.

A végrehajtás helyével kapcsolatosan a bíróság dönt. Döntésénél figyelembe kell venni az elkövető személyiségét és a bűncselekmény jellegét, s ezeknek megfelelően a végrehajtásra sor kerülhet javítóintézetben vagy büntetés-végrehajtási intézetben. Tartalma alatt a bíróság az ügyész, a terhelt vagy a védő indítványára a végrehajtás helyét megváltoztathatja abban az esetben, ha a kényszerintézkedés elrendelése után olyan új körülmény merül fel, ami ezt indokolja. Erről - a tárgyalás előkészítése során hozott határozatig - az előzetes letartóztatást elrendelő bíróság, azt követően az a bíróság határoz, amelyik előtt a büntetőeljárás folyik. Javítóintézeti nevelést indokolhatja a terhelt fiatal kora (16 év alatti), egészségi állapota, a várható büntetés vagy intézkedés enyhesége, ha először áll büntetőeljárás hatálya alatt, és ha vele szemben javítóintézeti nevelés elrendelése várható.⁵⁵

A végrehajtással kapcsolatban fontos kitételként szerepel a Be-ben, hogy a fiatakorúakat el kell különíteni a felnőtt korúaktól.

Időtartamára vonatkozóan a Be. úgy rendelkezik, hogy abban az esetben meg kell szüntetni, hogy ha a végrehajtás elrendelésétől számított két év eltelt. Ez alól kivételt képeznek azok az esetek, amikor az ügydöntő határozat kihirdetése után rendelik el vagy tartják fenn, valamint amikor az ügyben harmadfokú bírósági eljárás vagy hatályon kívül helyezés folytán megismételt eljárás van folyamatban.

Fontos szabályként kell emlitenünk, hogy a vádirat benyújtása előtt a kényszerintézkedésekről szóló ülés a védő nélkül nem tartható meg, valamint arról a törvényes képviselőt és a gondozót is értesíteni kell, akik akár fel is szólalhatnak.

3.2.2 A Btk. szankciórendszere

Jelen dolgozatnak nem képezi témáját az alkalmazandó kényszerintézkedések, intézkedések és büntetések szankciórendszerének részletes elemzése, ezek ismertetésére ezért csak röviden térek ki.

A Btk. eltérő szankciókat fogalmaz meg fiatakorúak számára, melyek fő célja, hogy a fiatakorú helyes irányba fejlődjék, és a társadalom hasznos tagjává válják (Btk. 108. §). A büntetések és intézkedések alkalmazásánál két ponton is mérlegelési lehetőséget biztosít a törvényalkotó:

⁵⁵ Schwarzenberger Hanna: A fiatakorúak büntető igazságszolgáltatása. Belügyi Szemle 2011. 59. évf. 11. szám. 25. old

- Büntetést akkor kell kiszabni, ha intézkedés alkalmazása nem célravezető.
- Szabadságelvonnással járó intézkedést vagy büntetést kiszabni csak akkor lehet, ha az intézkedés vagy büntetés célja más módon nem érhető el.

Ez alapján tehát a mérlegelési sorrend: a szabadságelvonnással nem járó intézkedés, szabadságelvonnással nem járó büntetés, szabadságelvonnással járó intézkedés, szabadságelvonnással járó büntetés. Az első pontból az következne, hogy nem csak a megrovásnak és a próbára bocsátásnak, hanem még a javítóintézeti nevelésnek is elsőbbséget kell adni a pénzbüntetéssel és a főbüntetésként alkalmazott mellékbüntetéssel szemben. Viszont a második pont szerint a pénzbüntetésnek és a főbüntetésként alkalmazott mellékbüntetésnek, sőt a felfüggesztett szabadságvesztésnek is elsőbbséget kell biztosítani a javítóintézeti neveléssel szemben.⁵⁶

Vegyük röviden sorra a Btk. szankciórendszerét:

- Javítóintézeti nevelés: olyan intézkedés, mely kizárólag fiatalkorúakkal szemben alkalmazható, még hozzá akkor, ha erre a fiatalkorú nevelése érdekében szükség van. Legrövidebb időtartama egy év, viszont a fiatalkorút kötelezően el kell bocsátani, ha betöltötte 19. életévét. Ideiglenes elbocsátásra akkor kerülhet sor, ha a megállapított időtartamnak legalább a fele, de legalább egy év eltelt, alaposan feltehető, hogy az intézkedés célja a teljes időtartam letöltése nélkül is elérhető.
- Probára bocsátás: A bíróság a bűnösnek kimondott vádlottat 1-3 évig terjedő időre próbaidőre elengedi. Ha ez eredményesen telik el, az elkövetett, de meg nem büntetett cselekmény meg nem történtté válik. Ellenkező esetben a bíróság büntetést szab ki.⁵⁷
- A megrovás: intézkedés, mellyel a hatóság rosszallását fejezi ki az elkövetett bűncselekmény miatt, de súlyosabb intézkedés vagy büntetés kiszabása mégsem indokolt.

A büntetések:

- Pénzbüntetés: a legenyhébb büntetési nem, alkalmazása azonban csak egy szűk körrel szemben lehetséges, mivel a Btk. (vagylagos) feltételekhez köti: önálló kereset, önálló jövedelem, megfelelő vagyon. Ez a szankció az, amelyben legkevésbé van jelen a személyes teljesítés, így ez kevésbé alkalmas az egyéni visszatartásra.⁵⁸

⁵⁶ Diós Erzsébet – Vaskuti András: Büntetőjog I. általános rész. Novissima Kiadó, Budapest, 2011. 200. old.

⁵⁷ Dénes Veronika - Vaskuti András: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatása; a helyreállító szemlélet perspektívái. A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I. IRM, Budapest, 2009. 458. old.

⁵⁸ U.o. 461. old.

- Közérdekű munka: A Btk. szerint csak azzal a fiatalkorúval szemben szabható ki, aki az ítélet meghozatalakor betöltötte 16. életévét. Ha tehát az elsőfokú ítélet meghozatala után tölti be 16. életévét, másodfokon már kiszabható ez a büntetés.⁵⁹
- Felfüggesztett szabadságvesztés: a próbára bocsátás mellett az elhalasztott elítélés másik formája, itt azonban már komolyabb a „tét”: a végrehajtható szabadságvesztés elkerülése. Sikere érdekében a felfüggesztés időtartama alatt a fiatalkorút kötelező pártfogó felügyelet segíti. A pártfogó felügyelet mellé magatartási szabályok előírása célravezető eszköz lehet a speciális prevenció érdekében. A felelősséggel, körültekintően és egyéniesítve megállapított magatartási szabályok alkalmazása klasszikusan olyan resztoratív eszköz, melyre egyre szélesebb körben lenne szükség.⁶⁰
- A szabadságvesztés: ultima ratio jelleggel, csak a legvégső esetben kerülhet sor alkalmazására. Legrövidebb időtartama egy hónap, leghosszabb időtartama az életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntethető bűncselekmények esetén tizenöt év, a 16. életévét be nem töltött elkövető esetén tíz év. Végrehajtására szintén speciális szabályok irányadóak.

A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás speciális jellegének bemutatásával képet kaptunk arról, hogy hazánkban mit is jelent a „más elbánás” elvének beültetése a jogrendszerbe. A fiatalkorú terheltek esetén a fő cél az, hogy olyan jogkövetkezmény kövesse az elkövetést, mely a leginkább adekvát megoldással tudja távol tartani a fiatalkorút további bűncselekmények elkövetésétől. Azt, hogy erre adott helyzetben milyen joghátrány a legalkalmasabb, mindig a konkrét szituáció és az elkövető személye határozza meg.

A magyarországi repertoár, az Európai Unió legtöbb országához hasonlóan, az utóbbi években egy új lehetőséggel bővült, melyet közvetítői eljárásnak kereszteltek a jogalkotók. Az eljárás a helyreállító igazságszolgáltatás eszközeként azt hivatott szolgálni, hogy a sértett eljárásjogi pozícióját is erősítve, hangsúlyosabbá tegye a terheltek a jóvátételben történő személyes részvételét. Alkalmazására felnőttek és fiatalkorúak esetén is lehetőség van, nyilvánvalóan bizonyos speciális előírások betartásával. A továbbiakban azt kívánom bemutatni, hogy a közvetítői eljárás bevezetését milyen események előzték

⁵⁹ Diós Erzsébet – Vaskuti András: Büntetőjog I. általános rész. Novissima Kiadó, Budapest, 2011. 201. old.

⁶⁰ Dénes Veronika - Vaskuti András: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatása; a helyreállító szemlélet perspektívái. A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I. IRM, Budapest, 2009. 460. old.

meg, s hogy a mindössze 5 éves jogintézmény jelenleg hogyan működik a fiatalkorúak büntetőeljárásában, s milyen dilemmák nehezítik meg a gyakorlatát.

IV. A közvetítői eljárás a fiatalkorúak ügyeiben

1. Fejlődés a kárjótételről a mediációig

1.1 Világtörténeti áttekintés

A jog és büntetőjog történetét vizsgálva megállapítható, hogy a jótétel ideája tulajdonképpen nem a XX. század szülte, gyökerei sokkal régebbre nyúlnak vissza, igaz célja és létjogosultsága általában más alapokon nyugodott. Ha a jótétel megjelenését tágabb értelemben véve nézzük, elmondható, hogy már a táló-elv alkalmazásával megjelent (Hammurapi, Mózes, Manu törvényei között), ami az okok kutatása nélkül, az „igazságosság” alapján, a sérelem orvoslását azonos kár okozásával oldotta meg. Ennek továbbfejlesztett formája volt a kompozíció vagy kompenzáció, amely az anyagi kártérítést tette lehetővé egyes bűnös magatartások esetére, amely akár még testi sértés, vagy gyilkosság is lehetett.⁶¹ Bár a táló-elv és a kompozíció büntetések, de halványan mégis tükrözik azt a felfogást, mely szerint céljuk elsősorban a sértettnek okozott kárért, hátrányért nyújtandó elégtétel, amelyet csak végső soron biztosít az államhatalom.⁶²

A Római Birodalom fennállása alatt kialakult egy olyan kötött büntetési rendszer, melyben különleges halálbüntetések (keresztre feszítés, megégetés, vadállatok elé dobás) és a kényszermunka szankciókénti alkalmazása dominált, majd a középkori feudális államokban újra teret nyert a vérbosszú, majd a megtorló, elrettentő jellegű büntetések. A kompenzáció csak a XIII. századtól, a szabad királyi városok kialakulásától kezdve játszott újra fontosabb szerepet, de a békítés-büntetés állami monopolizálásával mindinkább a tettes-állam konfliktus viszony jellemezte. A hivatalos vádló egyre több és több feladatot vett át a sértett fél igényétől függetlenül, aki így lényegében a XX. század közepéig az igazságszolgáltatás mellékszereplőjévé vált.⁶³

A felvilágosodás és a polgári forradalmak hatására kialakultak olyan jogelvek, mint a nullum crimen sine lege, valamint a nulla poena sine lege, a vádelvhez való visszatérés,

⁶¹ Barabás A. Tünde Börtön: helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2004. 18. old.

⁶² Horváth Tibor: A büntetési elméletek fejlődésének vázlata. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981. 17. old.

⁶³ Barabás A. Tünde Börtön: helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2004. 22-26. old.

szabad védelem stb., de továbbra is a megtorló, tetterányos büntetés alkalmazása érvényesült. A nevelés és megelőzés eszméjének a XIX. század büntetőjog-filozófiai szemlélete kedvezett, ebben az időben több neves szakember alkotta meg büntető elméletét, mellyel részletesebben a kriminológia foglalkozik.

A XX. században a II. világháborút követően alakult ki a „défence sociale”, mely a büntetést elsősorban a társadalom védelme érdekében a tettes személyéhez igazított egyéniesített intézkedésként fogta fel. A következő fontos állomás az 1970-es évekre tehető, amikor a „treatment” ideológia megjelent az Egyesült Államokban és a skandináv országokban. A javító-nevelő célzatú programot elsősorban fiatalokkal és visszaesőkkel szemben alkalmazták, azonban a hozzá fűzött reményeket nem váltotta be, s a 70-es évek végére kudarcba fulladt a próbálkozás. A csalódás hatására azonban megindult a viktimológiai szemlélet, és a különböző dekriminalizációs törekvések, melyek következtében újra figyelem irányult a sértettre. Emellett a diverziós elméletek arra törekedtek, hogy az elkövetőt kivonják a büntetőeljárás alól. A konfliktusok informális úton történő megoldását elsőként a fiatalokkal szemben kezdték alkalmazni. Mindezek az elképzelések egyre inkább az alternatív megoldások felé mutattak, s ennek köszönhetően újra előtérbe került a jóvátétel, valamint egy, a tettes és a sértett között kialakult konfliktus feloldását célzó új intézmény gondolata.⁶⁴

1.2 A magyar jogfejlődés

A magyar büntetőjogban a kárvátétel és a helyreállító igazságszolgáltatás megjelenését vizsgálva azt állapíthatjuk meg, hogy az ősmagyar közösségek vérbosszúját korlátozni kívánó kompozíció először első királyaink dekrétumaiban jelent meg, s általában a magánszemély élete és testi épsége elleni bűncselekmények körében került alkalmazásra (noxába adás). Természetbeni vagy pénzbeli elégtételre a sértett hozzájárulásával kerülhetett sor.⁶⁵ Az *egyezkedés*, a kompozíció intézményét tulajdonképpen Szent István törvényeitől a Csemegi-kódexig ismeri és alkalmazza a magyar büntetőjog annyi különbséggel, hogy alkalmazhatósága és jellege időnként megváltozott. A kárvátétel alkalmazását az 1878. évi V. tc, vagyis a *Csemegi-kódex*

⁶⁴ Barabás A. Tünde Börtön: helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2004. 31-37. old.

⁶⁵ Görgényi Ilona: Kárvátétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben. Hvg-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2006. 9. old.

rendkívül szűk körre korlátozza, hiszen az érintett felek egyezsége az állami büntetőhatalom kizárólagosságának csorbítását jelentette volna. E törvény tehát igazságot szolgáltatott ugyan, de jóvátételt a legtöbb esetben nem. Fontos azonban megemlíteni, hogy a Csemegi-kódex volt az első olyan kodifikált törvénykönyv, mely tartalmazott a fiatalkorúakra nézve nevelő célzatú rendelkezést: javító intézeti nevelést írt elő azok számára, akik a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévüket meghaladták, de a tizenhatodikat még nem, és nem rendelkeztek a „bűnösség felismeréséhez szükséges belátással”.⁶⁶

Ezt követően a II. világháborúig egy jelentősebb változtatásról beszélhetünk, ez pedig az 1908-as I. Büntető Novella. Ebben bevezetésre került a megfelelő értelmi és erkölcsi fejlettséggel nem rendelkező fiatalkorúakkal szemben a házi felügyelet, a házi vagy iskolai fenyítés és a javítóintézeti nevelés. Azokkal a fiatalkorúakkal szemben pedig, akiknek a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettsége megvolt, a dorgálás, javítóintézeti nevelés, és fogházbüntetések mellett bevezetésre került a próbára bocsátás lehetősége.⁶⁷

2. A jelenlegi hazai szabályozás nemzetközi háttere

A történeti áttekintésből kitűnik, hogy a sértetti vádképviselő rendszerében mindvégig fennmaradt a büntetésmegváltás (kompozíció) lehetősége, ezáltal a kárjóvátétel továbbra is alkalmazásra kerülhetett a büntetőjogi felelősség megállapítása és a büntetés kiszabása során. Ez a szabályozás azonban nem tekinthető a mediációs eljárások elődjének. Ennek indoka, hogy a mediáció a helyreállító igazságszolgáltatás részét képezi ugyan, annak egy speciális eszközeként, viszont a korábbi kárjóvátételhez képest többletként jelentkezik benne a sértett és az elkövető intézményesített egyezkedése.⁶⁸

A II. világháborút követően a szocialista átalakulás hazánkban nem hozott lényeges változásokat az alternatív büntetéskiszabás tekintetében, a XX. század második felében azonban több olyan nemzetközi dokumentum és ajánlás született, mely az alternatív büntetési formák és eljárási megoldások irányába hatott.

⁶⁶ Vaskuti András: Életkor és belátási képesség a magyar büntetőjogban – Jogalkotási és jogalkalmazási kérdések. Kriminológiai Közlemények 65. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2008. 9. old.

⁶⁷ U.o. 9-10. oldal.

⁶⁸ Bárándy Péter: Közvetítői eljárás a büntetőügyekben. In: Kondorosi Ferenc-Ligeti Katalin (szerk.): Az európai büntetőjog kézikönyve. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 681. old.

Az ENSZ 1980-ban megtartott VI. Kongresszusán elfogadott 8. határozat az államok kötelességévé tette a szabadságvesztés alternatíváinak kidolgozását, majd hasonló elvárásokat fogalmazott meg az 1985-ös 16. számú határozat is.⁶⁹ A diverzió lehetősége, mint sok más haladó szellemű kezdeményezés először a fiatalkorúakkal szembeni eljárásban merült fel: Az ENSZ-közügyülés 1985-ben elfogadta a Pekingi szabályok néven ismertté vált dokumentumot, és így nemzetközi normákká váltak a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszeréről szóló minimumszabályok. A dokumentumban rögzített elvek azt a logikát követik, hogy ha a fiatalkorú jólétét elősegítik, az minimalizálni fogja az igazságszolgáltatás révén való beavatkozás szükségességét, és így azt az ártalmat is, amit eljárás okozna. Megjelenik tehát itt is a „más elbánás” igénye, a speciálisan a fiatalkorúakra alakított szabályok, intézmények és eljárások kialakításának szükségessége. Újdonságként felvetődött a dokumentumban a fiatalkorúakkal foglalkozó szakemberek speciális képzésének, a kutatásoknak és a környezettanulmányoknak a fontossága.⁷⁰

Hasonló szellemű volt az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (87) 20. számú Ajánlása, amely szintén a fiatalkorúakra nézve javasolja az ügyészi szintű diverziós eljárás kiépítését.⁷¹ A korábban sokat hivatkozott A gyermekek jogairól szóló 1989. évi ENSZ-egyezmény⁷² a gyermekekre vonatkozó számos rendelkezése mellett deklarálja a fiatalkorúakra vonatkozó más elbánás-elvét: középpontba kell állítani a fiatal nevelését - amelyhez fontos szem előtt tartani az eljárások gyors lefolyását -, és létre kell hozni a fiatalkorú elkövetők számára külön hatóságokat, intézményeket, törvényeket és eljárási rendet. Általános elvárásként szerepel, hogy amennyiben lehetséges, a fiatalkorúak ügyeit a bírói eljárás mellőzésével, az emberi jogok és törvényes garanciák betartásával kell lefolytatni.⁷³

Az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsának 1999/26. határozata „a büntetőjogban alkalmazandó mediáció és helyreállító igazságszolgáltatási technikák fejlődéséről és végrehajtásáról” című dokumentumában szorgalmazza a gyermekek és fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények, családi problémák, iskolai és közösségi konfliktusok esetére a mediáció vagy más resztoratív megoldások alkalmazását, továbbá felszólítja az

⁶⁹ Barabás A. Tünde Börtön: helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2004. 56. old.

⁷⁰ Debreczeni Lilla: Szükséges-e külön büntető igazságszolgáltatás a fiatalkorúaknak? Belügyi Szemle 2011. 59. évf. 11. szám 41. old.

⁷¹ Barabás A. Tünde: Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2004. 57. old.

⁷² Hazánkban az 1991.évi LXIV. törvény hirdette ki.

⁷³ Debreczeni Lilla: Szükséges-e külön büntető igazságszolgáltatás a fiatalkorúaknak? Belügyi Szemle 2011. 59. évf. 11.szám 42. old.

államokat, hogy dolgozzanak ki a hagyományos büntetőeljárás alternatívájaként működő eljárásokat. (Az ENSZ 2006-ban ezzel kapcsolatosan meg is jelentette a helyreállító igazságszolgáltatásról szóló kézikönyvét, melyben konkrétan is megjelöli a resztoratív igazságszolgáltatás céljait).⁷⁴

Ezzel egyidejűleg az Európa Tanácsnak is megszületett az R(99) 19. számú Ajánlása a büntetőügyekben történő mediációra vonatkozóan, melyben lefektetik a közvetítői eljárás alapelveit, és további elvárásokat fogalmaznak meg. A téma szempontjából jelentős dokumentum még a 2001/220/IB. számú a sértett jogállásáról szóló tanácsi kerethatározat, melynek több cikke is foglalkozik a sértett jogaival, kötelezettségeivel, továbbá 10. cikkében kimondja, hogy a tagállamok kötelessége, hogy elősegítsék a büntetőügyekben a közvetítői eljárást, és biztosítsák, hogy a sértett és az elkövető közötti megállapodást figyelembe lehessen venni a büntetőeljárás során.⁷⁵

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R(2003) 20. számú Ajánlása a fiatalkori bűnözés kezelésének új módszereiről és a fiatalkorú bűnelkövetőkre vonatkozó igazságszolgáltatás szerepéről visszatér a büntetőjogi felelősség korhatárának értelmezéséhez, s a fiatalkorúak kategóriáját kiterjesztően értelmezi a közvetlenül az alsó korhatár alattiakra és a nagykorúságot nem sokkal meghaladókra is, melyet azzal indokol, hogy a „fiatalkorú” fogalom inkább jogi, mintsem személyiségfejlődési kategória, így nem lehet élesen határokat megállapítani. A „más elbánás” és a gyors reagálás hangsúlyozása mellett újdonságként jelenik meg, hogy az ajánlás szerint a bűncselekményért való felelősséget a fiatalkorú szüleire is ki kell terjeszteni, hiszen a fiatalok viselkedésének alakulásában gyakran nagy szerepe van a családnak, nevelésnek is. Az ajánlás a jövőre nézve azt az elvárást fogalmazza meg, hogy a fiatalkori bűnözésre immár koordináltabb, több hatóság és hálózat együttműködésén alapuló választ kell adni, valamint célul tűzi ki az elkövetők reszocializációját, reintegrációját, és az áldozatok érdekeinek megjelenítését, a kárhelyreállítást.⁷⁶

⁷⁴ Bárd Petra: A helyreállító igazságszolgáltatás. A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I. IRM, Budapest, 2009. 209. old.

⁷⁵ http://www.kimisz.gov.hu/alaptev/partfogo/mediacio/inter_doc/EU2001_220kerethat.html 2001/220/IB határozat. KIM hivatalos honlapja. Letöltve: 2012. február 28.

⁷⁶ Lévy Miklós: Az Európa Tanács R(2003) 20. számú ajánlása a fiatalkorú bűnelkövetőkre vonatkozó igazságszolgáltatási rendszerről. Család, Gyermek, Ifjúság, 2005/3. szám. <http://szochalo.hu/cikkek/3627>

3. A közvetítői eljárás szabályai fiatalkorú terhelt esetén

A fiatalkorúakkal szembeni büntetőeljárások során alkalmazott közvetítői eljárásra vonatkozó magyar szabályozás az előzőekben bemutatott nemzetközi szabályrendszerrel összhangban került kialakítása, igaz a fentiekhez képest csak jóval később. Az uniós jogalkotó végül 2006. március 22-ét jelölte meg a sértettéről szóló 2001/220/IB tanácsi kerethatározat 10. cikkében megfogalmazott kötelezettség megvalósítására. Mivel európai szinten kerethatározat született, csak az abban lefektetett cél tekintetében bír kötelező erővel a tagállamokra nézve, arról viszont, hogy ezt hogyan kívánják elérni, a tagállamok saját hatáskörben döntenek.⁷⁷ A magyar Országgyűlés ennek megfelelően 2006. február 13-i ülésnapján elfogadta a 2006. évi LI. törvényt a Be. módosításáról, amellyel lehetővé tette a büntetőügyekben a közvetítői eljárásra utalást. Az eljárás részletszabályait a büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény fektette le, mely a másik törvénnyel együtt 2007. január 1-én lépett hatályba. A mediáció másodlagos jogforrása az igazságügyi és rendészeti miniszter 1/2007. (I.25.) IRM rendelete a büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységgel összefüggésben egyes igazságügy-miniszteri rendeletek módosításáról. E rendelet részletezi a pártfogó felügyelői vélemény elkészítésének módját, az esetek kiválasztásának módszerét, valamint egyéb a lefolytatáshoz, adatgyűjtéshez, dokumentációhoz és iratkezeléshez kapcsolódó előírásokat.⁷⁸

A helyreállító igazságszolgáltatás alapvető koncepciója szerint a társadalmi együttélés számtalan konfliktushelyzetet teremt, melyek feloldásának több módja is elképzelhető, s ezek közül a büntetés csak az egyiket jelenti. Büntetés alkalmazása esetén alá-fölrendeltségi helyzet jön létre, mely azon a meggyőződésen alapul, hogy a „bűnös” ezáltal megbűnhődik tetteért, annak ellenére, hogy a gyakorlatban a büntetés gyakran nem is áll közvetlen kapcsolatban a szabályszegéssel. Sok esetben sokkal célravezetőbb lehet az egyenrangú helyzeten alapuló megbékélésre törekvés, melyben felelősség vállalásra képes egyénként tekintünk az elkövetőre. Ennek megfelelően a konfliktus feloldásában

⁷⁷ Bárd Petra: A helyreállító igazságszolgáltatás. A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I. IRM, Budapest, 2009. 213-214. old.

⁷⁸ Fellegi Borbála: Út a megbékéléshez – A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon. Napvilág Kiadó, Budapest, 2009. 201. old.

részt kell venni a sérelem okozójának, az elszenvedőjének, és a közösségnek vagy képviselőinek (hárompólusú vitarendezés).⁷⁹

3.1 A közvetítői eljárás megindulásának feltételei

A jelenleg hatályos törvény lehetőséget teremt a diverzióra, mely a formális büntetőeljárástól való olyan elterelést jelenti, amely a gyanúsított számára azt teszi lehetővé, hogy ne büntetőjogi programban vegyen részt, így a megoldás révén lehetőség nyílik a kisebb súlyú bűncselekmények esetén az ügyek gyorsabb és költséghatékonyabb lefolytatására, valamint a sértett érdekeinek sikeresebb érvényesítésére. Fiatalkorúak esetén ennek két megoldása a vádemelés elhalasztása és a közvetítői eljárás.

Annak ellenére, hogy a közvetítői eljárás mind felnőtt korúak, mind fiatalok esetén alkalmazható, szabályai néhány ponton eltérnek egymástól. Az eljárás fókuszában a bűncselekménnyel okozott kár jóvátétele és a gyanúsított jövőbeni jogkövető magatartásának elősegítése áll, mely összhangban van a fiatalkorúakra vonatkozó anyagi és eljárásjogi szabályokkal. A közvetítői eljárásban arra kell törekedni, hogy az elkövető és a sértett között megállapodás jöjjön létre, mely a gyanúsított tevékeny megbánását alapozza meg. A Büntető Törvénykönyvünk kimondja ugyanis, hogy „nem büntethető a fiatalkorú, ha a személy elleni, közlekedési vagy vagyon elleni vétség vagy öt évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntett elkövetését a vádemelésig beismerte, és közvetítői eljárás keretében a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette.” A tevékeny megbánás tehát büntethetőséget megszüntető okként jelenik meg a Btk-ban, a megfogalmazásból kitűnik azonban, hogy alkalmazhatóságához több feltételre is szükség van, melyeket részben a Be-ben, részben a részletszabályozásban találhatunk (2006. évi CXXIII. törvény).

Az eljárás alkalmazhatóságát illetően először azt a bűncselekményi kört kell behatárolnunk, melyek esetén egyáltalán felmerülhet az eljárás lefolytatása. A Btk. megfogalmazása szerint három bűncselekményi kategória esetén kerülhet sor közvetítésre, azt mindig szem előtt kell tartani, hogy az eljárás során erre csak egyszer van lehetőség, méghozzá: személy elleni, közlekedési és vagyon elleni vétségek, illetve az öt évi

⁷⁹ Bárd Petra: A helyreállító igazságszolgáltatás. A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I. IRM, Budapest 2009. 194. old.

szabadságvesztésnél nem súlyosabban minősülő bűntettek esetén. Fiatalok esetén a leggyakoribb vagyon elleni bűncselekmények a nagyáruházi lopások (ún „tescózás”), a zsebelések, rablások, buszmegállók, autók, vonatszerelvények megrongálása; a személy elleni bűncselekmények közül pedig – melyekkel kapcsolatban a Btk. meghatározza, hogy csak a XII. Fejezet I és III. címéhez tartozó tényállások esetén alkalmazható - a garázda jellegű utcai verekedések, és a könnyű vagy súlyos testi sértések a tipikusak.⁸⁰ Életkorukra tekintettel a közlekedési bűncselekmények tipikusan nem a fiatal korosztályra jellemző bűncselekmények. A törvény több bűncselekmény esetén is lehetőséget ad a mediációra. Ebben az esetben külön kell kezelni a közvetítésére alkalmas eseteket, aminek azonban a gyakorlatban több nehézsége is van.⁸¹

Mind a Btk., mind a Be. szövegéből kitűnik, hogy a közvetítői eljárás a büntetőeljárással párhuzamosan halad, megindítására az eljárás bármely szakaszában van lehetőség. A mediációra az ügyben eljáró ügyész, bírói szakaszban pedig az eljáró bíró küldhet ügyeket. Az eljárást a fiataikorúak ügyésze hivatalból, valamint a gyanúsított (a védője), vagy sértett (vagy ügyvédje) indítványára felfüggesztő határozattal, a bíró csak a gyanúsított (a védője), vagy sértett (vagy ügyvédje) indítványára - tehát hivatalból nem – felfüggesztő végzéssel kezdeményezheti. Azonban mindkét jogalkalmazó számára hivatali kötelesség, hogy a feleket tájékoztassa a közvetítés lehetőségéről. A megindítás további feltételei:

- A Btk. 36. § alapján az eljárás megszüntetésének vagy a büntetés korlátlan enyhítésének van helye (tevékeny megbánás).
- A gyanúsított a nyomozás során beismerő vallomást tett.
- A gyanúsított vállalja és képes is a sértett kárát megtéríteni vagy a bűncselekmény káros következményeit más módon jóvátenni.
- A gyanúsított vagy a sértett indítványozzák, vagy önkéntesen hozzájárulnak.
- A bírósági eljárás lefolytatása mellőzhető, vagy megalapozottan feltehető, hogy a bíróság a tevékeny megbánást értékelni fogja a bűncselekmény jellegére, a gyanúsított személyére vagy az elkövetés módjára tekintettel.⁸²

⁸⁰ Dénes Veronika - Vaskuti András: A fiataikorúak büntető igazságszolgáltatása; a helyreállító szemlélet perspektívái. A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I. IRM, Budapest, 2009. 449-450. old.

⁸¹ Fellegi Borbála: Út a megbékéléshez – A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon. Napvilág Kiadó, Budapest, 2009. 202. old.

⁸² Herke Csongor: A vádelhalasztás és a közvetítői eljárás gyakorlati tapasztalatai. Konceptiók és megvalósulásuk a rendszerváltás utáni kriminálpolitikában, Kriminológiai Közlemények Különkiadása, Magyar Kriminológiai Társaság. Bíbor Kiadó, Budapest, 2009. 200-201. old.

Emellett a közvetítői eljárásra utalásnak kizáró okai is vannak, melyek a következők:

- többszörös vagy különös visszaeső személy,
- bünszervezetben történő elkövetés,
- a bűncselekmény halált okozott,
- szándékos bűncselekményét felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatt, vagy szándékos bűncselekmény miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélet után, de még a végrehajtás befejezése előtt, illetőleg próbára bocsátás vagy vádelhalasztás időtartama alatt követte el.

3.2 A közvetítői eljárás menete a jogszabályok tükrében

Amennyiben a közvetítői eljárás megindulásának feltételei fennállnak, az ügyész a felek meghallgatása, és szükség esetén pártfogói vélemény beszerzése után legfeljebb hat hónapra az eljárást felfüggeszti. Ezen határozata jogorvoslattal nem támadható, viszont közölni kell a sértettel, a feljelentővel, a magánindítvány előterjesztőjével és a megyei (fővárosi) igazságügyi szolgálattal.

Az eljárás során a sértett és a terhelt egyenrangú felek, így az eljárás során bármikor visszavonhatják részvételi hozzájárulásukat, és minden egyezsége önként kell jutniuk. Fiatalkorú terhelt esetén az eljáráson törvényes képviselőjének is részt kell vennie (Be. 459. § e) és ha a sértett is korlátozottan cselekvőképes, vagy cselekvőképtelen, az ő részéről is szükséges törvényes képviselőjének részvétele (2006. évi CXXIII. törvény). A felek jogi képviselőt hatalmazhatnak meg, illetve a fiatalkorú esetén a kötelező védelem révén ez maradéktalanul érvényesül. A résztvevők körében megemlíthető még a sértett és a terhelt által indítványozható két-két fő, akik jelen lehetnek és felszólalhatnak a közvetítői megbeszélésen, illetve ha az ügy körülményei indokolják, a közvetítő bevonhat olyan különleges szakértelemmel rendelkező személyt, aki segíthet a megállapodás létrejöttében.

A közvetítő a határozat hozzáféréstől számított 15 napon belül kitűzi az első megbeszélés időpontját, melyet rendszerint a pártfogó felügyelői szolgálat hivatali helyiségében tartanak meg. Az eljárást úgy kell megszervezni, hogy befejezésére három hónapon belül sor kerülhessen, és az erről készült iratok még a felfüggesztési határidő lejártá előtt megérkezzenek az ügyészhez vagy a bírósághoz. Aki az ülésen ismételt nem jelenik meg, és ezt sem előzetesen, sem utólagosan nem menti ki, úgy kell tekinteni, mint aki visszavonta hozzájárulását. Az igazolási kérelem benyújtásáról a közvetítő dönt.

A közvetítői megbeszélésen a közvetítő mindkét felet kellő részletességgel meghallgatja (akár külön-külön, akár egymás jelenlétében), s a rendelkezésre álló irataikat megvizsgálja. A megállapodás megkötésekor és aláírásakor a fiatakorúnak, törvényes képviselőjének és a sértettnek személyesen, együttesen kell jelen lenniük. Fiatakorú elkövetők esetén gyakori, hogy a sértett nem természetes személy (pl. áruházi lopások). Ilyen esetekben a sértett képviselőjének a jelenléte is kötelező. A megbeszélésről a közvetítő feljegyzést készít, melyből ki kell tűnnie az eljárás lényeges momentumainak.⁸³

Ideális esetben a kívánt megállapodás létrejön a felek között. Erre akkor kerül sor, ha a terhelt és a sértett között azonos álláspont alakul ki a bűncselekménnyel okozott kár megtérítésére, vagy a bűncselekmény káros következményeinek egyéb jóvátételére vonatkozóan. A megállapodásnak tartalmaznia kell, hogy a terhelt a bűncselekménnyel okozott kárt a büntetőeljárás felfüggesztésének tartama alatt vagy a vádemelés elhalasztása tartamának lejártáig egy összegben, illetőleg meghatározott rendszerességgel, részletekben fizeti meg vagy más módon nyújt jóvátételt (ez esetben a jóvátétel módszerét is pontosítani kell); illetve, hogy eljárási költséget ki viseli. Emellett fontos követelmény, hogy a megállapodás megfeleljen a jogszabályoknak, ésszerűségi követelményeknek és a jó erkölcsnek is.

A közvetítő okiratot készít a megállapodásról, mely közokiratnak számít. A közvetítői eljárásban keletkezett iratok abban a büntetőeljárásban, amelyben a közvetítői eljárásra sor került, bizonyítékként nem használhatók fel, kivéve a közvetítés eredményeként létrejött megállapodást tartalmazó okiratot és a közvetítő jelentését. A megállapodástól függetlenül a sértett élhet azzal a jogával, hogy a bűncselekményből származó kárát a büntetőeljáráson kívül bírósági, választott bírósági vagy egyéb úton juttassa érvényre.

3.3 A közvetítői eljárás befejeződése és következményei

3.3.1 Az eljárás befejezése

Az eljárás lefolyásától függően a mediáció több esetben is befejeződhet. A törvény napra pontosan meghatározza, hogy ez a nap az, amelyen:

⁸³ Ilyen lényeges körülmény az eljárás menetének rögzítése, a jogok gyakorlása és kötelezettségek teljesítése, és az eljárási szabályok megtartása.

➤ Eredményes eljárás esetén, a terhelt a sértettnek okozott kárt megtérítette (anyagi jóvátétel), vagy egyéb módon jóvátette (szimbolikus jóvátétel).⁸⁴ (Továbbiakban e két teljesítési forma együttesen: teljesítés).

➤ A terhelt a részletekben történő teljesítést a felfüggesztési idő előtt befejezte.

➤ Részletekben történő teljesítés esetén az első részletre vonatkozóan kötelezettségének eleget tett, azonban az egész teljesítési folyamat a végrehajtás felfüggesztésének határidején belül nem fejeződhet be.

➤ A terheltnek vagy sértettnek megküldött idézés kézbesítése eredménytelen a címzett ismeretlen helyen tartózkodása miatt.

➤ A felek valamelyike kijelenti, hogy kéri az eljárás befejezését, vagy a korábbi hozzájárulását visszavonja. Ide kell sorolni azt az esetet is, amikor valamely fél mulasztását a törvény erejénél fogva visszavonásnak kell tekinteni.

➤ Valamely fél haláláról a közvetítő tudomást szerez.

➤ A terhelt olyan nyilatkozatot tesz, melyből megállapítható, hogy a nyomozás során nem tett beismerő vallomást, illetve nem vállalta, vagy nem képes a jóvátétel teljesítésére, valamint abban az esetben is, ha nyilatkozatából az tűnik ki, hogy valamelyik fél nem (önkéntesen) járult hozzá a mediáció lefolytatásához.

➤ Az eljárás kezdetétől számított három hónap eredménytelenül letelt.

A közvetítői eljárás befejezését követő tizenöt napon belül a mediátor az eljárásról jelentést készít, amelyet a befejezésre indokot adó okirattal együtt megküld az ügyésznek (a bíróságnak), s ezzel egyidejűleg a megküldés tényéről írásban tájékoztatja a sértettet, a terheltet és képviselőiket.

3.3.2 Az eljárás eredményei és következményei

Ha a terhelt nem teljesít, a sértett magatartása miatt a megállapodás nem teljesíthető, illetve bármilyen más ok miatt nem jön létre a megegyezés, vagy a létrejött megállapodás nem teljesíthető: a mediáció sikertelennek minősül. Az eredmény nélküli közvetítői eljárás következménye, hogy az ügy visszakerül a hagyományos büntetőeljárás keretei közé:

- Ha ügyészi szakaszban történt a közvetítői eljárásra utalás → az ügyész nyomozást rendel el vagy vádat emel.

⁸⁴ Fellegi Borbála: Út a megbékéléshez – A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon. Napvilág Kiadó, Budapest, 2009. 208. old.

- Ha bírói szakaszban járt az ügy eredetileg → A Btk. szerinti tevékeny megbánás alapján nem kerül sor az eljárás megszüntetésére.

Ha a mediáció eredményeként a felek megállapodásra jutottak, és a terhelt jóvátette a sértettnek okozott kárt, sikeres közvetítői eljárásról beszélünk. Ennek eredményeként hivatalosan lezárul a közvetítői eljárás és a fiatalkorú terhelttel szemben büncselekménye miatt megszűnik a büntetőeljárás is.

Előállhat olyan eredmény is, hogy az ügyész a vádemelést egy évtől két évig terjedő időszakra elhalasztja abban az esetben, ha a fiatalkorú a megállapodás teljesítését megkezdte, viszont büntethetősége a tevékeny megbánás előírásai szerint nem szűnt meg.

A gyanúsítottak és a sértettnek a közvetítői eljárás során tett, az eljárás alapjául szolgáló cselekményre vonatkozó nyilatkozatai bizonyítási eszközként nem használhatóak fel sem a folyamatban lévő, sem későbbi eljárásban, valamint a sikertelenül lezárt közvetítői eljárás eredményét sem lehet a gyanúsított terhére értékelni. Ehhez kapcsolható, hogy a mediátornak titoktartási kötelezettsége van, vagyis a közvetítői tevékenységével összefüggésben birtokába került tényekről, adatokról másoknak nem számolhat be, azokat bizalmasan kell kezelnie nem csak az eljárás során, hanem azt követően is. Nyilvánvalóan ez a kötelezettség a közokiratnak számító megállapodásra és a közvetítő jelentésére nem érvényes.

Megállapítható, hogy a közvetítői eljárás lefolytatásában, és az eredményes kimenetel elérésében milyen nagy szerephez jut a két fél között közvetítő mediátor. A továbbiakban az kerül bemutatásra, hogy a közvetítő szervezetileg hol helyezkedik el, s melyek azok a tulajdonságai, melyek a büntetőeljárás speciális szereplőjévé teszik.

3.4 Szervezeti háttér és a közvetítő személye

A jogalkotó a büntetőügyi közvetítői szolgálatot a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Igazságügyi Szolgálat (KIMISZ) alá helyezte. A KIMISZ önállóan gazdálkodó, országos hatáskörű központi hivatal, irányítását és szakmai felügyeletét az igazságügyért felelős miniszter gyakorolja. A miniszter által kinevezett főigazgató irányította KIMISZ központi, országos illetékességű szervezeti egység, amely a területi szervezeti egységként működő fővárosi és megyei igazságügyi szolgálatok szakmai irányító szerve.⁸⁵

⁸⁵ <http://www.kimis.gov.hu/hivatalunk> A Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Igazságügyi Szolgálatának hivatalos oldala. Letöltve: 2012. március 02.

A szervezet tevékenységi köre folyamatosan bővül, jelenleg hat szakterületért felelős: pártfogó felügyelői tevékenység, büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenység (mediáció), jogi segítségnyújtó tevékenység, áldozatsegítő tevékenység, kárpótlási és kárrendezési tevékenység, valamint a lobbitevékenységről szóló törvény végrehajtása.⁸⁶

A mediátori rendszer létrehozásakor Magyarországon az osztrák Neustart Mediációs Szervezet módszertanát alkalmazó modellt hoztak létre. A Partners Hungary Alapítvány e szervezet technikáit adaptálva alakította ki képzési rendszerét a pártfogó felügyelők számára. Ennek megfelelően - pályázati forrásokból, mivel az akkori Igazságügyi Hivatal nem kapott elegendő emberi és anyagi plusz erőforrást - olyan rendszert hoztak létre, melyben a mediátorok a korábbi pártfogó felügyelők közül kerültek ki „átképzés” révén. Ez a pártfogó felügyelők számára nem csak egy teljesen új eljárás szabályainak elsajátítását jelentette, hanem attitűdbeli változásokat is szükségessé tett, hiszen új feladatukat már nem hatósági személyként kellett ellátniuk, hanem egy megegyezési folyamatot facilitálni.⁸⁷

A közvetítői eljárást eredetileg a Pártfogó Felügyelői Szolgálat pártfogó felügyelői folytatták le, de 2008 óta a pártfogó felügyelői szolgálatként kijelölt szervvel - pályázat útján - közvetítői tevékenység végzésére szerződésben álló ügyvédek is jogosultságot kaptak. A közvetítő kirendelésére vonatkozó illetékességi szabály az, hogy az adott ügyben eljáró bíróság, illetve ügyészség székhelye szerinti illetékességi területen működő szervtől kerül kirendelésre a mediátor, adott esetben mediátorok.⁸⁸

A közvetítő feladata, hogy pártatlanul, lelkiismeretesen és a szakmai követelményeknek megfelelően közreműködjön a megegyezés kialakításában. A pártatlanság követelményét a törvény a közvetítő személyével kapcsolatos összeférhetetlenségi szabályokkal⁸⁹ biztosítja, melyek lényegében a hatóság eljáró tagjára

⁸⁶ <http://www.kimisz.gov.hu/hivatalunk> Uo.

⁸⁷ Fellegi Borbála: Út a megbékéléshez – A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon. Napvilág Kiadó, Budapest, 2009. 205-207. old.

⁸⁸ A törvény értelmében nem kizárt, hogy több mediátor is kirendelésre kerüljön.

⁸⁹ A 2006. évi CXIII. törvény 4. §-a értelmében közvetítőként nem járhat el:

a) aki az ügyben mint bíró, ügyész vagy a nyomozó hatóság tagja járt el, valamint az ügyben eljáró vagy eljáró bíró, ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság tagjának hozzátartozója [Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (Btk.) 137. § 6. pont],

b) aki az ügyben mint terhelt, védő, továbbá sértett, magánfél, feljelentő vagy mint ezek képviselője vesz vagy vett részt, valamint aki ezek hozzátartozója,

c) aki az ügyben mint tanú, szakértő, illetőleg szaktanácsadó vesz vagy vett részt,

vonatkozó kizárási okok azzal a különbséggel, hogy a hatóság tagja és az ő hozzátartozója sem lehet közvetítő.⁹⁰

A közvetítő segít tisztázni a konfliktus természetét és segít olyan megoldást találni, mely mindkét fél számára kielégítő.⁹¹ Ennek során tiszteletben kell tartania az eljárásban résztvevők méltóságát, és biztosítani kell, hogy a résztvevők egymással szemben is tisztelettel járjanak el.

Ha közvetítőként ügyvéd jár el, további előírások betartása is szükséges. Az írásos megállapodáson kívül joghatás kiváltására alkalmas okiratot nem készíthet, illetve nem is ellenjegyezhet. Az elfogulatlanság és a pártatlanság biztosítása érdekében az ilyen ügyvéd semmilyen a bűncselekménnyel összefüggésben büntetőeljáráson kívül indított eljárásban nem járhat el egyik fél érdekében sem.

A mediátor személyes tulajdonságairól szóló ajánlásokat találhatunk a nemzetközi dokumentumok között is. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (99) 19. sz. Ajánlása a büntetőügyekben történő mediációról, a közvetítő képzésével és minősítésével kapcsolatosan fogalmaz meg útmutatást. A végzettséggel és a képzéssel kapcsolatosan az elvárások csak egy minimális szintjét fogalmazza meg, ami a leendő mediátor képesítésére, személyes képességeire és a képzés tárgyára vonatkozik. Az Ajánlás értelmében viszont a tagállamoknak komolyabb és részletesebb szabályozást kell megalkotniuk. Az Ajánláshoz fűzött melléklet V. 2. pontja szerint a mediátorokat a társadalom valamennyi rétegéből kell kiválasztani úgy, hogy ismeretekkel rendelkezzenek a helyi kultúra és a közösség vonatkozásában. Kiválasztásuknál figyelembe kell venni, hogy minden társadalmi csoportból – beleértve a kisebbségeket is –, és mindkét nem tagjai közül kerüljenek ki mediátorok.⁹² Személyükre vonatkozóan előírja még az Ajánlás melléklete, hogy a mediátoroknak képesnek kell lenniük józan és alapos ítéletet hozniuk, emellett rendelkezniük kell olyan kommunikációs képességgel, melyek a mediáció

d) az a pártfogó felügyelő, aki pártfogó felügyelőként a terhelt vagy a sértett ügyében három éven belül eljár, vagy bármelyikük folyamatban lévő ügyében eljár, kivéve a közvetítői eljárás alkalmazásáról szóló döntés meghozatala előtt kért pártfogó felügyelői véleményt készítő pártfogó felügyelőt,

e) az az ügyvéd, aki a terhelt vagy a sértett ügyében három éven belül eljár, vagy bármelyikük folyamatban lévő ügyében eljár,

f) akitől az ügy elfogulatlan megítélése egyéb okból nem várható.

⁹⁰ Herke Csongor: A vádelhalasztás és a közvetítői eljárás gyakorlati tapasztalatai. Konceptiók és megvalósulásuk a rendszerváltás utáni kriminálpolitikában, Kriminológiai Közlemények Különkiadása, Magyar Kriminológiai Társaság. Bíbor Kiadó, Budapest, 2009. 201. old.

⁹¹ <http://www.kimisz.gov.hu/alaptev/partfogo/mediacio>

⁹² Görgényi Ilona: Kárjótétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben. Hvg-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2006. 218-235. old.

lefolytatásához szükségesek.⁹³ A melléklet V. 2. 24. pontja megfogalmazza a mediátorok képzésével kapcsolatosan, hogy részt kell venniük egy kezdeti képzésen, melyen elsajátíthatják azokat a képességeket, melyek alkalmassá teszik őket munkájuk ellátására: jó konfliktus-megoldási képességeket, az áldozattal és az elkövetővel történő együttműködés képessége, valamint rendelkezzenek alapvető ismeretekkel a büntető igazságszolgáltatási rendszerről.⁹⁴

A mediátor különleges szakértelmével és képességeivel a szakirodalom még számtalan műben foglalkozik, jelen dolgozatban azonban a terjedelmi korlátok miatt nem kívánok ezekre bővebben kitérni. A továbbiakban az kerül bemutatásra, hogy a magyar jogalkalmazók miként oldották meg a közvetítői eljárás beágyazását a gyakorlatba, s megfogalmazása kerülnek azok a kritikai észrevételek, melyeket az eljárásban érintett szervek foglalmaztak meg.

⁹³ <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=420059&Site=DC> Recommendation No. R (99) 19 of the Committee of Ministers to member States concerning mediation in penal matters. Council of Europe Committee of Ministers hivatalos oldala. Letöltve: 2012. március 02.

⁹⁴ Uo.

V. A magyar joggyakorlat tapasztalatai

1. Rendőrségi eljárás

1.1 Az eljárás gyakorlata

A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás és a büntetőügyekben alkalmazott közvetítői eljárás vizsgálatánál gyakorlati szakemberekkel készített interjúk során tájékoztam arról, hogy Magyarországon, különös tekintettel a fővárosra, hogyan történik az eljárás lefolytatása, és milyen véleménnyel vannak a jogalkalmazók a kialakult joggyakorlatról.

Jelen fejezetben a hazai tapasztalatokat kívánom bemutatni, ahol lehet gyakorlati példákkal vegyítve. Első példánkban vegyünk egy olyan fiatalkorú terheltet, aki egy társasház falára festékszóróval graffity ábrákat fest, s a Rendőrség tetten éri az elkövetés közben. A tettenérést követően beszállításra kerül az illetékes rendőrkapitányságra, ahol életkorának megállapítását követően védőt rendelnek ki mellé, akit a törvényes képviselővel együtt értesítenek a kihallgatásról, s ezt megfelelően dokumentálják is. Viszont, ha ez nem így történik, vagy a dokumentumokból nem vehető ki az értesítés időpontja, sem a kihallgatás, sem más eljárási cselekmény bizonyítékként nem vehető figyelembe. Abban az esetben, ha nevelőintézeti gondozotról van szó, a gyámját kell értesíteni. A megfelelő nyomtatvány megtalálható a NEOzsaru rendszerben „Értesítés kiskorú gondozójának” címmel, mely tartalmazza, hogy a jelenlét biztosítása hol és mikor legyen biztosítva. A nyomozás folyamán a kihallgatáson való részvétel sem a védő, sem a törvényes képviselő részéről nem kötelező, az értesítés azonban nem mellőzhető, s az esetleges távolmaradást is rögzíteni kell a jegyzőkönyvben.

Az ügy előadója a nyomozás során beszerezi a születési anyakönyvi kivonatot, melyet az életkor bizonyítására a születési hely szerint illetékes okmányiroda anyakönyvi csoportjánál tehet meg, valamint értesíti a tartózkodási hely szerint illetékes Gyámhivatal Gyermekjóléti Szolgálatát, hogy a fiatalkorú ellen büntetőeljárás indult. Abban az esetben, ha a terheltnek gyámja van, a gyám kijelöléséről rendelkező iratokat is be kell szerezni a nyomozás során.

A Be. rendelkezéseinek megfelelően az előadó a tartózkodási hely szerint illetékes Pártfogó Felügyelői Szolgálatnál környezettanulmány elkészítését kéri, melyben a

gondozó kihallgatásáról készült iratokat is mellékelni kell, s ezzel egyidejűleg a pártfogó felügyelő beszerezi a terheltről a pedagógiai véleményt is. A fővárosban a felelős szerv a Budapest Főváros Kormányhivatal Igazságügyi Szolgálat.

A fenti iratok beszerzésével párhuzamos az ügy előadója vizsgálja, hogy az ügyben ki szerepel sértettként, és őt vagy képviselőjét kihallgatja. Általában folytatólagosan a gyanúsított is kihallgatásra kerül, s szükség esetén a felek szembesítése is egyszerűsítheti az eljárást. Az előadónak vizsgálnia kell, hogy a közvetítői eljárás Be-ben és Btk-ban meghatározott feltételei fennállnak-e, s amennyiben igen, ennek lehetőségéről tájékoztatnia kell a feleket, akik nyilatkoznak szándékukról. Igenlő választ követően az ügy iratai közvetítői eljárásra utalás javaslatával az I-XII. Kerületi Ügyészségre (fiatalkorúak ügyészsége) megküldésre kerülnek.

1.2 Kritikus pontok a rendőrség eljárásában

A közvetítői eljárás tekintetében a rendőrségnek fő feladata, hogy vizsgálja az eljárás feltételeinek meglétét, s amennyiben ezek fennállnak, a feleket oktassa ki és nyilatkoztassa szándékukról az eljárás során. Az alapvető kritikus pont a nyomozóhatóság gyakorlatában, hogy gyakran nem oktatják ki a gyanúsítottat és a sértettet a közvetítői eljárással kapcsolatosan, holott az ügy alkalmas lenne az eljárás lefolytatására. Kérdés az, hogy erre azért nem kerül sor, mert a nyomozóhatóság tagja maga sincs tisztában az eljárás pontos jellemzőivel, vagy erre más ok miatt nem kerül sor. Ehhez kapcsolódik a második kritikus pont, méghozzá generálproblémaként a jegyzőkönyvi minták alkalmazása. Sok esetben az ilyen mintákban csak egy sablon van benne, melyet a sértett és a gyanúsított el sem olvas, vagy ha igen, akkor nem tudja miről is van pontosan szó.⁹⁵ A szükséges tájékoztatás elmaradása gyakran ahhoz vezet, hogy az eljárást végül a védő indítványozza iratismertetés alkalmával, azaz a terhelti oldalon megvan a szándéknyilatkozat, de a sértettet újra meg kell hallgatni a kérdéssel kapcsolatban. Még hosszadalmasabb, amikor az ügy továbbhalad az ügyészi szakba, ahonnan – szintén az elmaradó tájékoztatás miatt - akár még tárgyalási szakba is kerülhet, s ebben az esetben a bíró által elrendelt eljárás további hat hónapra nyújtja a büntetőeljárás időtartamát. Ebben a formában a közvetítői

⁹⁵ Bernáth Norbert: A közvetítői eljárás gyakorlata és kritikája. Ügyészek Lapja, XVI. évf., 2009. Különszám. 13. old.

eljárás eredeti céljával éppen ellentétes lehet: az időszerűség követelménye sérül, s ezáltal a fiatakorúak büntetőeljárásának célja kerül veszélybe.

A harmadik problematikus pont: mivel a kihallgatási jegyzőkönyvek sok esetben nincsenek egyéniesítve, előfordul, hogy olyan bűncselekménnyel kapcsolatban is közvetítői eljárásra utalást javasolnak, amelynél valójában nem is lenne lehetőség rá.⁹⁶ Ilyen esetekben az ügyésznek először meg kell tagadni a közvetítői eljárásra utalást, majd be kell várni a határozat jogerejét, és csak ezután kerülhet sor a vádemelésre, ami szintén indokolatlan⁹⁷ pluszmunkát és időhúzást jelent.

A vagyon elleni bűncselekmények körében kritikus pontnak számít a gyakorlatban, hogy abban az esetben, ha a kárt még nyomozás során megtéríti az elkövető, és nincsen egyéb, jóvá nem tett káros következmény, akkor közvetítői eljárás alkalmazására nem kerül sor. Ez esetben az elkövető akár megrovásban is részesülhet, ami viszont az elkövetőre nézve nyilvánvalóan hátrányosabb, mint a sikeres közvetítői eljárás következtében megszüntetett büntetőeljárás, s akár ahhoz is vezethet, hogy az elkövető késlelteti a kár megtérítését, ami viszont a sértettet hozhatja hátrányosabb helyzetbe, hiszen az ő érdekében az áll, hogy kárát minél hamarabb megtérítsék.

Fiatakorúaknál gyakori eset, hogy a sértett nem természetes személy, ilyenek például a nagyáruházak sérelmére elkövetett lopások. A Tesco és az Auchan kijelentették, hogy közvetítői eljárásban nem vesznek részt, a meghallgatásokra nem mennek el. Ezekben az esetekben, annak ellenére, hogy a kár nem térült meg a nyomozás során, a közvetítői eljárás nem jöhet létre, hiszen az abban való részvételre senkit nem lehet kötelezni.

2. Ügyészségi szakasz

2.1 Az eljárás menete

Az ügyészi szakaszban az ügyész a közvetítői eljárás feltételeit megvizsgálja, s ha nem áll fenn kizáró ok, határozatban hat hónapra felfüggeszti a büntetőeljárást, s az ügyet közvetítői eljárásra utalja. Az érdemi rendelkezésről értesítik az érintetteket, valamint az

⁹⁶ A Horváth Zsolttal 2012. február 21-én készített interjú alapján.

⁹⁷ Bernáth Norbert: A közvetítői eljárás gyakorlata és kritikája. Ügyészek Lapja, XVI. évf., 2009. Különszám. 13. old.

Igazságügyi Szolgálatot, ahol kijelölésre kerül a közvetítő. A közvetítő találkozót szervez, amelynek célja a sértett és az elkövető közötti megállapodás létrehozása.

Amennyiben a jóvátételről megszületik a megegyezés, és terhelt vállalja, hogy a bűncselekménnyel okozott kárt meghatározott határidőig helyreállítja, és ezt a sértett is elfogadja, a közvetítő írásba foglalja ezt, és a későbbiekben figyelemmel kíséri a megállapodás betartását.

Sikeres jóvátétel esetén a közvetítő jelentésben tájékoztatja az I-XII. Kerületi Ügyészséget, illetve az illetékes fiatakorúak ügyészségét, hogy a megállapodásban foglaltak teljesültek, s ezáltal úgy ítéli meg, hogy a Btk. 36. §-a, illetve 107/A. §-a szerinti tevékeny megbánásra vonatkozó szabályok alkalmazásának van helye. Az sikeres közvetítői eljárás eredménye tehát, hogy az ügyész a fiatakorúval szemben megszünteti az eljárást, és így az mentesül a büntetett előélethez fűződő jogkövetkezmények alól.

Abban az esetben, ha a közvetítés mégsem jár sikerrel, az ügyész vádat emel és az ügy visszakerül a formális büntetőeljárás keretei közé.

2.2 Kritikus pontok az ügyészségi eljárásban

A közvetítői eljárásra utalásról korábban „dupla” nyilatkoztatás volt szükséges, azaz a feleknek nyilatkozniuk kellett a nyomozó hatóság előtt, s ezután kötelező volt az ügyész előtti újbóli meghallgatás is, ami tulajdonképpen egy felesleges lépcsőfokot jelentett az eljárás lefolytatásában. Jelenleg viszont az ügyészi gyakorlat szerint már elegendő a nyomozó hatóság előtt tett nyilatkozat is.

Abban az esetben viszont, ha a nyomozati szakban a kioktatás elmaradt, az ügyésznek meg kell hallgatnia a sértettet és a gyanúsítottat az indítványtétel előtt, s pótolnia kell az érdemi kioktatást. Ha a közvetítői eljárás sikeres, az ügyész határozatában megszünteti az eljárást.

Előfordulnak viszont olyan esetek, amikor halmazatban álló bűncselekmények vonatkozásában külön-külön mindegyik vonatkozásában fennállnak a közvetítői eljárás feltételei, azonban más-más sértett sérelmére követték el őket, így az ügyészi eljárás munkaigénye megnő, s eredményessége is kétséges lehet, hiszen amennyiben nem mindegyik sértett vonatkozásában lesz eredményes az eljárás, akkor mindenképpen be kell nyújtania a vádiratot. Ugyanez a helyzet, ha a halmazatban értékelt bűncselekmények közül nem mindegyik tekintetében állnak fent a közvetítői eljárás feltételei, hiszen az

előbbi logika mentén itt is marad olyan bűncselekmény, mely miatt vádat kell emelnie.⁹⁸ Azokban az esetekben, ahol több elkövető közül van, amely beismerő vallomást tesz, és van, amelyik tagadásban van, közvetítői eljárás a beismerő terhelt esetén lehetségessé válik, de természetesen csak akkor, ha az eljárás egyéb, Be-ben meghatározott feltételei is fennállnak. A közvetítői eljárás emiatt az ügyészek számára gyakran igen munka- és időigényes, s emiatt a vádlott beismerése esetén szívesebben alkalmazzák az egyszerűbb és gyorsabb tárgyalás mellőzéses vagy bíróság elé állításos eljárást. Ha pedig nem a fenti eljárásokra tesz indítványt, a vádirat megírása is gördülékenyebb megoldásnak minősül. Természetesen erre válaszolhatják azt, hogy nem látták fennforogni a Be. szerinti feltételeket, viszont a tapasztalat szerint nem erről volt szó.

Az ügyek vizsgálata alapján az ügyész gyakran nem alkalmazza akkor sem az eljárást, ha annak feltételei maradéktalanul fennállnak,⁹⁹ helyette sokkal célravezetőbbnek találják a fiatalkorúak esetében a vádelhalasztást,¹⁰⁰ hiszen ezáltal a fiatalkorú elkövetők magatartásának figyelemmel kísérése válik lehetővé. Véleményük szerint a közvetítői eljárásnál fennáll annak a veszélye, hogy a szülő teljesíti a megállapodásban foglalt jóvátételt, s így a büntetőeljárás a fiatalkorúra semmilyen nevelő hatással nem bír. Ezzel szemben a vádelhalasztásnál magatartási szabályok előírása lehetséges, amiben a kár megtérítésének előírására is mód van, valamint ott van a pártfogó felügyelet, amely figyelemmel kísérheti a fiatalkorú fejlődését.¹⁰¹

3. A bírósági szak kritikus pontjai és a bíróság állásfoglalása

A bíróságok gyakorlata kezdetben eltérő volt, hiszen egyes bíróságok a beismerő vallomás tekintetében mind a nyomozati szakban tett beismerést elfogadták, mind a bírósági szakaszban tett beismerést követően közvetítői eljárásra utalhatták az ügyet. A jelenlegi gyakorlat szerint viszont az szükséges, hogy a terhelt a vádemelésig elismerje tettét. A bírói szakasz másik kritikus pontja, hogy a bíró nem utalhatja hivatalból

⁹⁸ Kapossyné Czene Magdolna: A közvetítői eljárás bírósági alkalmazása. Konceptiók és megvalósulásuk a rendszerváltás utáni kriminálpolitikában. Kriminológiai Közlemények Különkiadása, Magyar Kriminológiai Társaság, Bíbor Kiadó, Budapest, 2009., 377. old.

⁹⁹ Kapossyné Czene Magdolna: A közvetítői eljárás bírósági alkalmazása. Konceptiók és megvalósulásuk a rendszerváltás utáni kriminálpolitikában. Kriminológiai Közlemények Különkiadása, Magyar Kriminológiai Társaság, Bíbor Kiadó, Budapest, 2009., 377. old.

¹⁰⁰ A Horváth Zsolttal 2012. február 21-én készített interjú alapján.

¹⁰¹ Bernáth Norbert: A közvetítői eljárás gyakorlata és kritikája. Ügyészek Lapja, XVI. évf., 2009. Különszám. 11-12. old.

közvetítői eljárásra az ügyet, erre csak akkor kerülhet sor, ha azt valamelyik fél indítványozza. Álláspontom szerintem nem megfelelő az a gyakorlat, hogy míg az ügyészt megilleti a hivatalbóli cselekvés lehetősége, a bírónak nincsen meg ugyanez a joga, bár néhány esetben talán gyakorlati jelentsége is lehetne ennek.

A bíróság állásfoglalása szerint¹⁰² magas a bírósági szakaszban elrendelt közvetítői eljárások száma ahhoz képest, hogy a jogintézmény célja épp ennek elkerülése, a diverzió lenne. Azokban az esetekben viszont, amikor az ügyész tárgyalás mellőzésére tesz indítványt, annak ellenére, hogy a közvetítői eljárás feltételei fennállnak, a bíró általában a tárgyalás mellőzéséről határoz, mivel ez számára is egyszerűbb. Kevés azon esetek száma, amikor a bíró kioktatja feleket ennek lehetőségéről, s a tárgyalás mellőzésének indítványát figyelmen kívül hagyva elrendeli a közvetítői eljárást. Második kritikus pont, amikor az ügyész bíróság elé állítást indítványoz, közvetítői eljárásra nincs lehetőség, hiszen a bírót ilyenkor köti a jogintézményre tett indítvány. Ilyenkor tehát hiába állnak fenn a közvetítői eljárás feltételei, mivel a feleket nem oktatták ki, indítványt sem tudtak tenni, s így az ügyészi indítvány eldönti az eljárást.

Kapossy Erzsébet szerint ebben az esetben arról kellene döntenie, hogy a gyorsaság-tevékeny megbánás-sértett érdekeinek védelme hármából melyik élvez prioritást.

VI. A nemzetközi szintér jellemzői

A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatása az elmúlt 20-25 évben jelentős változásokon ment keresztül, az ezredforduló környékén pedig újabb tendenciák jelentek meg az EU tagállamaiban.¹⁰³ Annak ellenére, hogy az egyes államok gyakorlata és az alapvető szabályanyag mutat hasonlóságokat, a különböző jogi szabályozások és társadalmi jellemzőik alapján eltérő intézményi és szabályozási rendszer alakult ki mind a fiatalkorúak büntetőeljárása, mind a mediációs programok tekintetében.

¹⁰² Kapossy Czene Magdolna: A közvetítői eljárás bírósági alkalmazása. Konceptiók és megvalósulásuk a rendszerváltás utáni kriminálpolitikában. Kriminológiai Közlemények Különkiadása, Magyar Kriminológiai Társaság, Bíbor Kiadó, Budapest, 2009., 378-379. old.

¹⁰³ Csemáné Váradi Erika: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának nemzetközi tendenciái az Európai Unióban, különös tekintettel az egyes országok szabályozására. Az Európai Unióhoz való csatlakozás kihívásai a bűnözés és más devianciák elleni fellépés területén, Bűnügyi Tudományi Közlemények 7. (szerk: Lévay Miklós). Bíbor Kiadó, Budapest, 2004. 302. old.

A nemzetközi tendenciákat tekintve három főbb elméletet különíthetünk el a vizsgált területen.¹⁰⁴ Az Unió egyes országában – úgy, mint Németország, Ausztria, Franciaország vagy Belgium – a nevelést középpontba helyező modell uralkodik, mely, hangsúlyozza a fiatalkorúakra vonatkozó szabályozás önállóságát, melyben különösen a nevelő jellegű intézkedések jutnak szerephez. Egy másik modell az áldozatok érdekeit helyezi előtérbe, melyben így főszerephez a kárjótétel, a helyreállító és mediációs jellegű jogintézmények jutnak. A harmadik irányzat szerint a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában a büntetésnek kell dominálnia, melynek kiszabásánál az életkor, csak mint enyhítő körülmény jelenik meg. Ennek az irányvonalnak a jellemzői megtalálhatóak az USA gyakorlatában, bár a kérdéskörhöz érve felmerül egy újabb eltérő szabályozású terület, még hozzá a büntetőjogi felelősség alsó (és felső) korhatárának megállapítása.

A korábbiakban már szó esett azokról a főbb nemzetközi dokumentumokról, melyek a magyar szabályozás alapjául is szolgálnak. Ezen dokumentumok általában a következőkben bemutatott országokra is vonatkoznak, saját nemzeti szabályozásaik következtében azonban mégis más és más rendszerek jöttek létre. Ezen helyreállító szemléletű rendszerek kategorizálása többféleképpen is történhet, ezek közül az egyik legelterjedtebb: Gavrielides¹⁰⁵ szempontrendszere alapján léteznek beágyazott, részben beágyazott és független rendszerek, melyek alapján a mediáció lehet a büntetőeljárás alternatívája, a büntetőeljárásra befolyást gyakorló, azt kiegészítő eljárás, valamint független rendszerek esetén a büntetőeljárásra hatást nem gyakorló, különálló programok.¹⁰⁶ Természetesen a kategorizálásra számtalan lehetséges mód létezik, ehhez hasznos alapot biztosíthat az ENSZ kézikönyve is.

A mediációs programok beágyazottsága nagyban függ az egyes országok jogi kultúrájától és a békéltetés e módjának társadalmi megítélésétől. A továbbiakban olyan modellek kerülnek bemutatásra, melyek a fiatalkorúakra vonatkozó irányzatok egy-egy külön vonulatát képezik.

¹⁰⁴ Csemáné Várad Erika - Lévay Miklós: A fiatalkorúak büntetőjogának kodifikációs kérdéseiről – történeti és jogösszehasonlító szempontból. Büntetőjogi Kodifikáció 2002/1. szám, HVG-Orac.

¹⁰⁵ Bővebben itt: Gavrielides T.: Restorative Justice Theory and Practice: Addressing the Discrepancy. Helsinki, European Institute for Crime Prevention and Control, Affiliated with the United Nations (HEUNI), Publication Series, No. 52., 2007.

¹⁰⁶ Fellegi Borbála: Út a megbékéléshez – A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon. Napvilág Kiadó, Budapest, 2009. 118-119. old.

1. A német és osztrák szabályozás

Az egyes államok jogszabályainak vizsgálatakor érdemes abból kiindulni, hogy a fiatalkorúakra vonatkozó szabályrendszer a fiataloknak pontosan mely csoportját érinti, azaz a büntetőjogi felelősség korhatárai hol húzódnak. Németországban és Ausztriában a büntethetőség alsó korhatára - az egyébként uniós átlaghoz hasonlóan - a 14. életév.¹⁰⁷ A felelősségre vonáshoz azonban mindkét törvény megköveteli az érettség egy megfelelő fokát, ami mérlegelési kategóriát képez. Ha az ügyész, illetve bíró szerint ez az értelmi-erkölcsi érettség hiányzik, a fiatalkorú nem vonható felelősségre. Németországban ezen kívül a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezéseket alkalmazzák akkor is, ha a fiatal felnőtt értelmi-erkölcsi fejlettsége a fiatalkorúhoz hasonló. Mindkét ország az államok azon csoportjához tartozik, ahol a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásával kapcsolatos szabályozást külön törvény tartalmazza. Az 1953-as német Jugendgerichtsgesetz és az 1988-as osztrák Jugendgesetzsgericht tartalmazza a fiatalkorú elkövetőkre vonatkozó speciális anyagi, eljárási és büntetés-végrehajtási szabályokat. Ez a modell a nevelést helyezi középpontjába, s tettesközpontúsága következtében a szankcionálás során legfőképpen a speciális prevenciónak való megfelelést követik. Ezek értelmében a bűncselekmény súlya nem jelentheti azt a kizárólagos kritériumot, melyet figyelembe vesznek legmegfelelőbb eljárási megoldás kiválasztásakor. Ennek megfelelően a német és osztrák törvény széles körben teszi lehetővé az eljárás mellőzését, az elterelést és a javító-nevelő jellegű intézkedések alkalmazását.¹⁰⁸

Németországban és Ausztriában is fontos szerephez jut az elterelés, főképpen akkor, ha az a sértett jóvátételével kapcsolódik össze. A német jog sajátos mediációs formája a tettes-áldozat egyezség, az osztrákok hasonló jogintézménye pedig a tárgyaláson (bíróügyi úton) kívüli megegyezés.¹⁰⁹ Ez utóbbi kialakulását még 1985-re tehetjük, amikor a mediáció bevezetésének kezdetén létrehoztak egyfajta elkövető-áldozat megegyezést a fiatalkorú elkövetők számára, melyet bíróságon kívül folytattak le. Felnőtt korúakra csak a

¹⁰⁷ Ligeti Katalin: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényének koncepciója. Letöltve: www.bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/fk_koncepcio1.doc.

¹⁰⁸ Csemáné Váradi Erika: Életkor és belátási képesség a német és osztrák büntetőjogban – különös tekintettel az egyes kérdésekre. Kriminológiai közlemények 65., Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2008., 38-49. old.

¹⁰⁹ Csemáné Váradi Erika: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának nemzetközi tendenciái az Európai Unióban, különös tekintettel az egyes országok szabályozására. Az Európai Unióhoz való csatlakozás kihívásai a bűnözés és más devianciák elleni fellépés területén, Bűnügyi Tudományi Közlemények 7. (szerk: Lévay Miklós). Bíbor Kiadó, Budapest, 2004. 322. old.

bevezetést követő néhány év múltán terjesztették ki.¹¹⁰ A német tettes-áldozat egyezségben a mediátor segít a feleknek, hogy a bűncselekmény következményeit feltárják és közös megegyezéssel feloldják. Az egyezségnek nem célja az elkövető rehabilitálása, sokkal inkább a „helyzet megváltoztatására irányuló közös munka.” Olyan alternatív lehetőséget jelent tehát a mediáció, mely a „rendes eljárást” megszakítja, s sikeres befejezésekor a fiatalok számára javító-nevelő célzatú szankciókat szabhatnak ki, míg sikertelensége esetén visszaterelhetik az ügyet a formális büntetőeljárás keretei közé, ahol viszont újra lehetővé válik valamely resztoratív jellegű intézkedés alkalmazása. Ausztriában például esetek körülbelül 14 százalékában utalják vissza az ügyet az ügyésznek, amely ezek megközelítőleg 10 százalékában újra valamely diverziós technikát alkalmaz, például a vádemelés elhalasztását.

Annak ellenére, hogy az ilyen alternatív megoldásoknál általában az áldozat és az elkövető önkéntes hozzájárulása szükséges, Ausztriában és Németországban (Hollandiában, Spanyolországban vagy Franciaországban is) az áldozat közvetlen részvétele nélkül is lehetséges a mediáció. Ilyen esetekben a mediációs eljárás végén meghatározott jogkövetkezmény sem érinti közvetlenül az áldozatot, ezért a szóbeli vagy írásos bocsánatkérés helyett lehet például Németországban közérdekű munka büntetést, vagy pártfogó felügyeletet alkalmazni.¹¹¹

A beismert vallomás meglétének túl Ausztriában feltételként határozzák meg, hogy az elkövetett cselekmény legfeljebb öt évig terjedő szabadságvesztéssel legyen büntethető, illetve ne okozzon halált, és ezek mellett nem szükséges az indítványtételi kötelezettség. Az osztrák modell sajátossága továbbá, hogy a mediáció alkalmazásánál a hatóságok diszkréciója a döntő, így még súlyosabb bűncselekmények esetén is alkalmazható, sőt a csoportos elkövetés és a visszaeső bűnelkövető sem jelent kizáró okot.¹¹²

2. Az angol jogrendszer sajátosságai

Az angol modellnél az európai átlagtól eltérően a büntetőjogi felelősség alsó korhatára a 10. életév, felső korhatár az általános 18. életév. Az ezredforduló környékén új

¹¹⁰ Nadja Marie Alexander: Global trend sin mediation. Kluwer Law International, The Netherlands, 2006. p. 65.

¹¹¹ Herczog Mária - Gyurkó Szilvia: Tettes-Áldozat Mediáció a fiatalkorúak büntetőjogában Európában. 4-6. old. Letöltve: www.szochalo.hu/szochalo/upload/grotius.doc

¹¹² Herczog Mária - Gyurkó Szilvia: Tettes-Áldozat Mediáció a fiatalkorúak büntetőjogában Európában. 7-9. oldal Letöltve: www.szochalo.hu/szochalo/upload/grotius.doc

jogintézmények¹¹³ jelentek meg a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatása körében, melyek fő irányvonala az volt, hogy a kárjótételt minél szélesebb körben alkalmazhatóvá tegyék. Ilyen jogkövetkezmények például a büntetéstől eltekintés egybekötve a sértett kompenzációjával, legfeljebb 3 évig terjedő próbaidővel, vagy a pénzjellegű szankciók.

A mediáció kezdeményezését illetően Európában egyedül Angliában és Walesben mondja ki jogszabály, hogy elsőbűntényes fiatalkorúnál resztoratív szemléletű intézkedést kell alkalmazni, ami az ún. fiatalkorú elkövetők panelrendszere.¹¹⁴ A „Youth Offender Panel”¹¹⁵ létrehozásával a büntető igazságszolgáltatási szervek és a civil közösség tevékenységét hangolták össze, ami az elterelési lehetőségeknek és a resztoratív szankciók alkalmazásának nyitott szélesebb lehetőséget. Ennek működése lényegében hasonló a német vagy osztrák rendszeréhez, tehát a fiatalkorú elkövető és az ügyben érintettek megtárgyalják az elkövetéshez vezető okokat, és önként vállalásokat tesz a sértett, vagy a közösség irányába. Az eljáráshoz további feltétel, hogy a bűncselekmény csekély súlyú legyen és a fiatalkorú elismerje az elkövetést. Ezen feltételek megléte esetén a bíróság arra kötelezheti az elkövetőt, hogy részt vegyen a „Youth Offender Panel”-en, mely olyan tárgyalást jelent, ahol az ügy közvetlen érintettjein kívül részt vesz a „Youth Offending Team” képviselője. Az ülés, melyre a bírói döntést követően 15 napon belül kerül sor, célja, hogy fiatalkorú megállapodást kössön, melyben vállalásokat tesz, melyet részben az áldozattal, részben a „Youth Offending Team” képviselőivel közösen alakítanak ki. Ezek közül leggyakoribb a bocsánatkérés, de pénzbeli és egyéb természetbeni jóvátételre is sor kerülhet.

A megállapodás megkötését követően a fiatalkorú vállalásának teljesítését a „Youth Offending Team” képviselője folyamatosan ellenőrzi, s az eljárás végén a „Youth Offender Panel” javaslatot tesz: ha a fiatal betartotta a megállapodásban foglaltakat, pozitív javaslatot tesz, s ebben az esetben a büntetőeljárás befejeződik, s fiatal mentesül a büntetett előéletéhez fűződő joghátrányok alól. Amennyiben a megállapodás nem tartotta be, az ügyet visszautalják a bíróság elé.

¹¹³ Ilyen például a „Crime and Disorder Act” vagy a „Youth Justice and Criminal Evidence Act”.

¹¹⁴ Fellegi Borbála: Út a megbékéléshez – A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon. Napvilág Kiadó, Budapest, 2009. 123. old.

¹¹⁵ Az intézmény bemutatása itt: Csemáné Váradi Erika: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának nemzetközi tendenciái az Európai Unióban, különös tekintettel az egyes országok szabályozására. In: Az Európai Unióhoz való csatlakozás kihívásai a bűnözés és más devianciák elleni fellépés területén, Bűnügyi Tudományi Közlemények 7. (szerk: Lévy Miklós). Bíbor Kiadó, Budapest, 2004. 313-318. old.

Angliában annak ellenére, hogy a jogszabályi háttér gondosan kimunkált, a gyakorlatban vegyesen találhatunk állami, önkormányzati és civil mediációs irodát, melyeket a központi igazgatás (Belügyminisztérium, Fiatalok Igazságügyi Tanácsa) és két koordinatív testület (Mediation UK és Restorative Justice Consortium) segít és ellenőriz.¹¹⁶

3. A francia szabályozás

A francia szabályozás tipikus példája a nevelő modelleknek, melyek az elkövető személyiségére koncentrálva, annak nevelését, rehabilitációját tűzi ki célul, s ahol a büntetések és intézkedések alkalmazásáról speciális fiataalkorúak bírósága dönt.¹¹⁷ Franciaország azon országok közé tartozik, ahol a fiataalkorúakra vonatkozóan alkottak ugyan külön törvényt, de a mediáció jogi háttérét általánosabb törvények adják.¹¹⁸

A francia rendszerben az angoléhoz hasonlóan a fiataalkorúakra vonatkozó életkori határok a 10. és a 18. életév. Az ebben az életkorban bűncselekményt elkövető fiatalokkal szemben alkalmazott jogkövetkezmények tekintetében Franciaországra jellemző, hogy az utóbbi években a felelősségre vonás szigorodott, és a bírói hatalom kiszélesedett (ez utóbbi jelenség az angol rendszert is jellemzi). Ezt mutatja az is, hogy a büntetések kiszabásánál figyelembe veszik az egyéni beszámítási képességet, s ennek megfelelően a bíró dönthet arról, hogy adott életkor esetén melyik büntetési nem a leginkább célravezető.

A francia modellben 1996-tól beszélhetünk a büntetőjogi mediáció szélesebb körű alkalmazásáról, melyre több európai országhoz hasonlóan az uniós ajánlások szolgáltattak alapot.¹¹⁹ Az utóbbi években viszont a fiataalkorúakra jellemző magatartások széleskörű kriminalizációja érvényesült, és ezzel egyidejűleg előtérbe került az igazságszolgáltatás resztoratív jellege, melynek fő eszköze a jóvátételre kötelezés. Az önkéntességen alapuló eljárás jelentheti a bűncselekménnyel okozott kár megtérítésén túl a sértettől történő bocsánatkérést, a számára történő munkavégzést vagy az eredeti állapot helyreállítását is, de nem kizárt az sem, hogy az elkövető a közösség részére alkalmazzon valamilyen

¹¹⁶ Herczog Mária - Gyurkó Szilvia: Tettes-Áldozat Mediáció a fiataalkorúak büntetőjogában Európában. 5. old. Letöltve: www.szochalo.hu/szochalo/upload/grotius.doc

¹¹⁷ Uo. 1. old.

¹¹⁸ Fellegi Borbála: Út a megbékéléshez – A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon. Napvilág Kiadó, Budapest, 2009. 124. old.

¹¹⁹ Nadja Marie Alexander: Global trend sin mediation. Kluwer Law International, The Netherlands, 2006. p. 184.

jóvátételt. A modell sajátos jellemzője, hogy az elrendelő hatóság (ügyész, vizsgálóbíró vagy fiatakorúak bírāja) általában csak jóvátétel tényéről dönt, annak konkrét formáját a bíróságok mellett működő nevelési szolgálatok határozzák meg figyelembe véve az eset körülményeit. A jóvátétel javasolt formájához mind a sértettnek, mind az elkövető szüleinek hozzá kell járulnia, és amennyiben ezt nem fogadják el, újat kell kijelölni. Abban az esetben, ha az eljárás sikertelenül végződik, az ügyet visszairányítják a fiatakorúak bírāja elé.¹²⁰

Francia (valamint angol) sajátosság, hogy a mediációban csak olyan fiatalok vehetnek részt, akik korábban már követtek el bűncselekményt. A mediáció visszaesőknél történő alkalmazása azzal magyarázható, hogy az első bűnelkövetők számára nyitva áll egy olyan reparációs eljárás, melynek végén a bíróság javító-nevelő szankciót szab ki.¹²¹

4. Az Amerikai Egyesült Államok joggyakorlata

Több mint egy évszázada, 1899-ben Illinois államban lépett hatályba az első fiatakorúak bíróságáról és büntetés-végrehajtásáról szóló törvény az Amerikai Egyesült Államokban,¹²² ami alapján megállapítható, hogy először az USA ismerte fel a fiatalkori bűnözés speciális vonásait, s igyekezett ezekre adekvát megoldásokat kialakítani, valamint szorgalmazta a „más elbánás” elvének alkalmazását. A XX. század hetvenes éveitől kezdve azonban éppen ellentétes tendencia bontakozott ki, melyben sokkal inkább a „megérdemelt büntetés” elvének alkalmazását szorgalmazták.¹²³

Az USA-ban az egyes államok saját hatáskörben állapítják meg a büntetőjogi szabályozásukat, általánosságban azonban elmondható, hogy a 7. életévüket betöltő gyermekek nem büntethetőek. Az államok azonban megállapíthatják, hogy melyik az a minimum korhatár, amely esetén a különösen súlyos bűncselekményt elkövető

¹²⁰ Csemáné Várad Erika: A fiatakorúak büntető igazságszolgáltatásának nemzetközi tendenciái az Európai Unióban, különös tekintettel az egyes országok szabályozására. In: Az Európai Unióhoz való csatlakozás kihívásai a bűnözés és más devianciák elleni fellépés területén, Bűnügyi Tudományi Közlemények 7. (szerk: Lévay Miklós). Bíbor Kiadó, 2004. 309-313. old.

¹²¹ Herczog Mária - Gyurkó Szilvia: Tettes-Áldozat Mediáció a fiatakorúak büntetőjogában Európában. 5-7. o. www.szochalo.hu/szochalo/upload/grotius.doc

¹²² Lőrincz József: Útkeresés a fiatakorúak büntető igazságszolgáltatásában az ezredfordulón. In: Wiener A. Imre Ünnepe Kötet, Az ELTE Állam-és Jogtudományi Karának tudományos kiadványai, LIBRI AMICORUM 16. KJK KERSZÖV., Budapest, 2005. 531. old.

¹²³ Lévay Miklós: A gyermek érdekétől a megérdemelt büntetésig: a fiatakorúakra vonatkozó büntető igazságszolgáltatás alakulása az Amerikai Egyesült Államokban. OKRI Szemle, Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2009.

gyermekkorú terhelt felnőtt bíróság előtt felel. Ez államtól függően 10-15 éves kor között húzódik.

Azon fiataloknál, akik számára nyitva áll az alternatív vitarendezés lehetősége, olyan próbálkozások és jogintézmények kerültek bevezetésre, melyek hivatkozási alapként szolgálnak az európai jogalkotók számára is (speciális javítóintézeti nevelés, gyermek- és fiatalkorúak számára – boot camps -, független fiatalkorúak bírósága, eljárásjogi garanciák).¹²⁴

A konferenciamodell (közösségi konferencia) sajátossága, hogy a közvetítői eljárásnál szélesebb kört von be a döntéshozatalba azáltal, hogy az ülésre meghívást kapnak áldozaton és elkövetőn kívül családtagok, illetve ún. referenciaszemélyek (a közösség képviselőit), a közvetítői pedig a facilitátor („könnyítő”) nevet viseli, ami arra utal, hogy fő célja a kommunikáció megkönnyítése.¹²⁵ A körmodellben a facilitátor szerepe még kevésbé hangsúlyos, a modell lényege ugyanis, hogy az érintett közösséget nagyobb számban képviselje, s a megbeszélés során a párbeszédsorozat helyett mindig a körben következő személy kapja meg. E modell speciális verziója az ún. ítélőkör, amely az igazságszolgáltatás szereplőit is bevonja a megbeszélésbe. Ilyen megbeszélésre került sor például egy 15 éves többszörösen visszaeső fiatalkorú tekintetében, aki az egyik alkalommal egy öt igazoltató rendőrt bántalmazott súlyosan.

5. A nemzetközi tapasztalatok hazai alkalmazásának lehetősége

Más államok gyakorlatának tanulmányozását követően érdemes számba venni azokat a lehetőségeket, melyeket a magyar joggyakorlatban is hasznosítani lehetne. Elsősorban azt kellene megfontolás tárgyává tenni, hogy sok európai országhoz hasonlóan¹²⁶ megvalósítható lenne-e a fiatalkorúakra vonatkozó önálló törvény létrehozása, melynek véleményem szerint egyre nagyobb a létjogosultsága. A közvetítői tevékenységet illetően pedig azt kellene végiggondolni, hogy a gyermek- és ifjúságvédelmi eszközökkel történő harmonizálással párhuzamosan, kiterjeszthető-e alkalmazása a gyermekkorú elkövetőkre is, ahogyan például Angliában vagy Franciaországban.

¹²⁴ Gyurkó Szilvia: A fiatalkorúak büntetőjoga az Egyesült Államokban- reformjavaslatok és koncepciók. Koncepciók és megvalósulásuk a rendszerváltás utáni kriminálpolitikában. Kriminológiai Közlemények Különkiadása, Magyar Kriminológiai Társaság, Bíbor Kiadó, Budapest, 2009. 229-231. old.

¹²⁵ Fellegi Borbála: Út a megbékéléshez – A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon. Napvilág Kiadó, Budapest, 2009. 79. old.

¹²⁶ Németország, Ausztria, Franciaország, Anglia stb.

A francia modellben 1993 óta működő gyakorlat, hogy a fiatalok elkövetők mediációjában a szülőnek is részt kell vennie, ezáltal ő is átérzi ennek a „büntető” folyamatnak a lényegét, s nagyobb eséllyel ösztönzi gyermekét a társadalmi normáknak megfelelő életmód folytatására. Másrészt ez a szülő számára is egyfajta szankció, mellyel arra hívják fel figyelmét, hogy gyermeke nevelésére több gondot fordítson. Véleményem szerint ennek a megvalósítása nem jelentene nagy kihívást, viszont eredményei jelentősen segíthetnék az eljárások sikerességét.

Több országban is – pl. Ausztria, Franciaország, Hollandia, Németország, Spanyolország – bevett az a gyakorlat, mely szerint a mediációhoz szükség van az áldozat önálló hozzájárulására, viszont maga az eljárás a közvetlen részvétele nélkül is lehetséges. Ennek átvétele azért is jelenthetne előrelépést a közvetítői eljárás gyakorlatában, mert gyakran felmerülő probléma, hogy a sértett nem kíván a hatóság eljárási cselekményein részt venni, s így mellőzni próbálja a sokszor feleslegesnek tűnő bonyodalmakat. Ezzel a módszerrel viszont ebben az esetben is lehetőség nyílna a fiatalok elkövető számára a megfelelő szankció kiszabására.

Az USA-ban alkalmazott különféle konferencia-modellek magyar gyakorlatba történő átültetése is megfontolandó, hiszen ha a fiatalok felelősségre vonására úgy kerül sor, hogy a közösség tagjai, esetlegesen vele egykorú segítők is részt vesznek a megbeszéléseken, könnyebben szembesülhet tettének súlyával, s a fiatal segítők is hitelesebb példaként szolgálhatnak.

VII. Összegzés és konklúzió

A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás és a közvetítői eljárás vizsgálata kapcsán dolgozatomban arra tettem kísérletet, hogy a két eljárás sajátosságainak bemutatásán keresztül megtaláljam azokat a kritikus pontokat, melyek nehézséget jelentenek a gyakorlatban. Az elméleti háttérrel és joggyakorlatot vizsgálva arra a következtetésre jutottam, hogy közvetítői eljárás alkalmazásával kapcsolatosan, különösképpen fiatalkorúak esetén, jelenleg nem egységes a jogalkalmazók álláspontja.

A nyomozó hatóság oldalát tekintve el lehet mondani, hogy a gyakorlatban egyre inkább eleget tesznek kioktatási kötelezettségüknek, bár ez az optimális mértéktől még mindig elmarad. Álláspontom szerint ez a probléma könnyen áthidalható lenne, ha a vezetőség hatékonyabban hívná fel a nyomozók és vizsgálók figyelmét a közvetítői eljárás alkalmazhatóságára. Ez történhetne tájékoztató anyagok közreadásával, az eligazításokon is. A másik kritikus pont, a jegyzőkönyvek egyéniesítése szintén nem igényelne nagyobb erőfeszítéseket, mivel véleményem szerint, ha állomány tisztában az alkalmazhatóság lehetőségével és feltételeivel, e jogintézmény sem kerül helytelenül alkalmazásra.

Az ügyészség tekintetében már sokkal differenciáltabb a helyzet. A jogintézmény sikerét tekintve megyénként eltérő a gyakorlat. Míg 2007-ben pl. Borsod-Abaúj-Zemplén megye, Vas és Csongrád megye, 2009-ben már Győr-Moson-Soporon, Nógrád és Baranya megye alkalmazta a közvetítői eljárást legnagyobb számban a fiatalkorúak esetén. Ezzel összehasonlítva a Fővárosban csupán töredéke valósult meg a közvetítői eljárásoknak. Álláspontom szerint az eltérések hátterében a Be. 221/A. § (3) d) pontja áll, mely szerint az eljárás alkalmazhatóságánál figyelembe kell venni a bűncselekmény jellegét, az elkövetés módját és a gyanúsított személyét. A fővárosban az I-XII. Kerületi Ügyészség gyakorlata szerint közvetítői eljárást csak azokban az esetekben alkalmaznak, ahol a sértettnek nyújtandó jóvátétel prioritást élvez a fiatalkorú nevelésével szemben, s minden olyan esetben, ahol arra a következtetésre jutnak, hogy a közvetítői eljárás nem elégséges intézkedés ahhoz, hogy a gyanúsítottat visszatartsa újabb bűncselekmény elkövetésétől, vádat emelnek, vagy vádemelés elhalasztásáról rendelkeznek oly módon, hogy magatartási szabályként a sértettnek okozott kár jóvátételét határozzák meg.¹²⁷ A fentiekből

¹²⁷ Az I-XII. Kerületi Ügyészség állásfoglalása Dénesné Csernák Erzsébet nyomán, személyes interjú alapján 2012. február 29-én.

megállapítható, hogy ez a mérlegelési lehetőség biztosít olyan mozgásteret az ügyészek számára, mely az eltérő joggyakorlat háttérében áll. Az Igazságügyi Szolgálat 2009-es jelentése alapján a fiatalok aránya a közvetítői eljárásra utaltak körében nem haladja meg a fiatalok bűnelkövetőkön belüli arányát, bár a legtöbb európai országban éppen számukra tartják ezt a leghatékonyabb módszernek. Hazánkban ennek ellenére nem preferálják a jogalkalmazók jobban a közvetítői eljárást a fiatalok ügyeiben, mint a felnőtt korúakéban. A tapasztalatok szerint azért, mert az elrendelők nem kívánnak lemondani a vádemelés elhalasztása mellett alkalmazható pártfogó felügyelet rehabilitációs hatásáról, ami mellett jóvátételi jellegű magatartási szabályokat is alkalmazhatnak. E szándék ellenére 2009-ben 1324 ügyben rendeltek el vádemelés elhalasztása mellett pártfogó felügyeletet, míg ezek közül összesen 150-ben alkalmaztak jóvátételi jellegű magatartási szabályokat.

Véleményem szerint az ügyészségi gyakorlat eltéréseinek háttérében az áll, hogy a mérlegelési lehetőséget következtében az ügyészek másképp ítélik meg az eléjük kerülő ügyeket, s más-más jogkövetkezmény alkalmazását tartják megfelelően. Szükséges lenne ezért a gyakorlat egységesítésére, melyet valamilyen belső iránymutatással, ajánlással vagy ügyészségi emlékeztetővel lehetne megoldani.

Álláspontom szerint az új jogintézmény alkalmazási nehézségei ellenére egyre inkább betölti diverziós jellegét, hiszen évről évre csökken azon ügyek száma, melyet a bíróság utal közvetítői eljárásra, az összes ügy esetén ez körülbelül 20-25 százalék körül mozog. Fontos rámutatni arra is, hogy a közvetítői eljárások egyre nagyobb arányban zárulnak le sikeresen, hiszen megállapodás az ügyek 79 százalékában születik, melyet szinte majdnem minden esetben (92 %) teljesítenek is a terheltek. Tendencia tehát megfelelő irányba mutat, és a remények szerint ez a jövőben sem fog változni.

Az új jogintézmény bevezetését meglehetősen kevés társadalmi és szakmai vita előzte meg, hiszen gyakorlatilag előzmények nélkül hozták létre. Éppen ezért elengedhetetlen a szakmával és társadalommal való elfogadtatás minden lehetséges eszközét tudatosan, összehangolva felhasználni, hiszen az egységesebb mérlegelési gyakorlat kialakulásával vélhetően ez a nálunk újszerű eszköz hatékonyan és hasznosan tud majd működni.¹²⁸

¹²⁸ Bárándy Péter: Közvetítői eljárás a büntetőügyekben. In: Kondorosi Ferenc-Ligeti Katalin (szerk.): Az európai büntetőjog kézikönyve. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 686. old.

Felhasznált irodalom:

1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról.

<http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?dbnum=1&docid=95200004.TV> Letöltve: 2012. február 22.

1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről. Letöltve: 2012. február 21.

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=95900004.TV

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=97800004.TV Letöltve: 2012. február 21.

1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99100064.TV Letöltve: 2012. február 21.

1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

<http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?dbnum=1&docid=99800019.TV> Letöltve: 2012. február 21.

2001/220/ IB határozat. KIM hivatalos honlapja.

http://www.kimisz.gov.hu/alapteved/partfogo/mediacio/inter_doc/EU2001_220kerethat.html

Letöltve: 2012. február 28.

2006. évi CXXIII. törvény a büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről.

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0600123.TV&celpara=#xcelparam Letöltve:

2012. március 02.

Barabás A. Tünde Börtön: helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2004.

Bárándy Péter: Közvetítői eljárás a büntetőügyekben. In: Kondorosi Ferenc-Ligeti Katalin (szerk.): Az európai büntetőjog kézikönyve. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008.

Bárd Petra: A helyreállító igazságszolgáltatás. Borbíró Andrea-Kerecsi Klára (szerk.): A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I. IRM, Budapest, 2009.

Bernáth Norbert: A közvetítői eljárás gyakorlata és kritikája. Ügyészek Lapja, XVI. évf., 2009. Különszám.

Bogár Péter: A Fiatalkorúak elleni büntetőeljárás néhány speciális előírása. Tóth Mihály (szerk.): Büntető eljárásjogi olvasókönyv. Budapest, Osiris Kiadó, 2003.

Bögöly Gyula– Budaházi Árpád– Csányi Csaba – Sléder Judit: Büntetőeljárás-jog. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2010.

Csemáné Váradi Erika - Lévy Miklós: A fiatalkorúak büntetőjogának kodifikációs kérdéseiről – történeti és jogösszehasonlító szempontból. Büntetőjogi Kodifikáció 2002/1. szám, HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft.

Csemáné Váradi Erika: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának nemzetközi tendenciái az Európai Unióban, különös tekintettel az egyes országok szabályozására. Az Európai Unióhoz való csatlakozás kihívásai a bűnözés és más devianciák elleni fellépés területén, Bűnügyi Tudományi Közlemények 7. (szerk: Lévy Miklós). Bíbor Kiadó, Budapest, 2004.

Csemáné Váradi Erika: Életkor és belátási képesség a német és osztrák büntetőjogban – különös tekintettel az egyes kérdésekre. Kriminológiai közlemények 65., Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2008.

Debreczeni Lilla: Szükséges-e külön büntető igazságszolgáltatás a fiatalkorúaknak? Belügyi szemle 2011. 59. évf. 11. szám.

Dénesné Csernák Erzsébet, a Fővárosi Főügyészség I-XII. Kerületi Ügyészség Vezető-helyettes ügyészeivel készített interjú 2012. március 01-én.

Dénes Veronika - Vaskuti András: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatása; a helyreállító szemlélet perspektívái. Borbíró Andrea-Kerecsi Klára (szerk.): A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I. IRM, Budapest, 2009.

Diós Erzsébet – Vaskuti András: Büntetőjog I. általános rész. Novissima Kiadó, Budapest, 2011.

Fellegi Borbála: Út a megbékéléshez – A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon. Napvilág Kiadó, Budapest, 2009.

Görgényi Ilona: Kárjótétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben. Hvg-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2006.

Gyurkó Szilvia: A fiatalkorúak büntetőjoga az Egyesült Államokban- reformjavaslatok és koncepciók. Koncepciók és megvalósulásuk a rendszerváltás utáni kriminálpolitikában. Kriminológiai Közlemények Különkiadása, Magyar Kriminológiai Társaság, Bíbor Kiadó, 2009.

Herczog Mária - Gyurkó Szilvia: Tettes-Áldozat Mediáció a fiatalkorúak büntetőjogában Európában. 7-9. oldal. Letöltve: www.szochalo.hu/szochalo/upload/grotius.doc

Herke Csongor: A vádelhalasztás és a közvetítői eljárás gyakorlati tapasztalatai. Koncepciók és megvalósulásuk a rendszerváltás utáni kriminálpolitikában, Kriminológiai Közlemények Különkiadása, Magyar Kriminológiai Társaság. Bíbor Kiadó, Budapest, 2009. 200-201. old.

Hólé Katalin - Kadlót Erzsébet (szerk): A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata. VI. kötet: A külön eljárások. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007.

Horváth Tibor: A büntetési elméletek fejlődésének vázlata. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981. 17. old.

Horváth Zsolttal, az I-XII. Kerületi Ügyészség ügyészeivel 2012. február 21-én készített interjú.

Hegedűs Judit: Fiatalkorú bűnelkövetők gyermekkoruk és a javítóintézetben töltött éveik pedagógiai vizsgálata, 2007. Letöltve: 2012. február 11. http://aszod-afi.hu/pdf/hegedus_judit_doktori.pdf

Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Igazságügyi Szolgálatának hivatalos oldala. <http://www.kimisz.gov.hu/hivatalunk> Letöltve: 2012. március 02.

Recommendation No. R (99) 19 of the Committee of Ministers to member States concerning mediation in penal matters. Council of Europe Committee of Ministers hivatalos oldala. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=420059&Site=DC> Letöltve: 2012. március 02.

Kapossyné Czene Magdolna: A közvetítői eljárás bírósági alkalmazása. Konceptiók és megvalósulásuk a rendszerváltás utáni kriminálpolitikában. Kriminológiai Közlemények Különkiadása, Magyar Kriminológiai Társaság, Bíbor Kiadó, Budapest, 2009., 377. old.

Katonáné Pehr Erika: A gyermekkorú elkövetőkkel való bánásmód gyermekvédelmi intézményei, gyermekkorú elkövetők a gyermekvédelemben. Kriminológiai Közlemények 65., Budapest, 2008.

Lévay Miklós: A gyermek érdekétől a megérdemelt büntetésig: a fiatalkorúakra vonatkozó büntető igazságszolgáltatás alakulása az Amerikai Egyesült Államokban. OKRI Szemle, Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2009.

Lévay Miklós: Az Európa Tanács R(2003) 20. számú ajánlása a fiatalkorú bűnelkövetőkre vonatkozó igazságszolgáltatási rendszerről. Család, Gyermek, Ifjúság, 2005/3. szám. <http://szochalo.hu/cikkek/3627>

Ligeti Katalin: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényének koncepciója. Letöltve: www.bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/fk_koncepcio1.doc.

Lőrincz József: Útkeresés a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában az ezredfordulón. Wiener A. Imre Ünnepi Kötet, Az ELTE Állam-és Jogtudományi Karának tudományos kiadványai, LIBRI AMICORUM 16. KJK KERSZÖV., Budapest, 2005.

Nadja Marie Alexander: Global trends in mediation. Kluwer Law International, The Netherlands, 2006.

Pápai-Tarr Ágnes: Fiatalkorúak a magyar büntetőeljárásban. Letöltve: <http://www.juridicaljournal.univagora.ro/download/pdf/41.pdf> Letöltve: 2012. január 27.

Schwarzenberger Hanna: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatása. Belügyi Szemle 2011. 59. évf. 11. szám.

Solt Ágnes: A bűncselekmények fiatal tettesei. Magyar Rendészet 2004. 59. évf. 4. szám.

Vaskuti András: Életkor és belátási képesség a magyar büntetőjogban – Jogalkotási és jogalkalmazási kérdések. Kriminológiai Közlemények 65. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2008. 9. old.